

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

Čingischán a Mongolské impérium očima evropských cestovatelů

Bakalářská práce

Autor: Soňa Jančurová
Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. Lenka Doová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Soňa Jančurová
Studium:	P131108
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Čingischán a Mongolské impérium očima evropských cestovatelů
Název bakalářské práce AJ:	Genghis Khan and the Mongol Empire: A European Perspective

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat hlavními aspekty kulturního vývoje ve velmi diskutované mongolské říši, především v souvislosti s jejím zakladatelem Čingischánem a jeho nástupců, kteří pro evropský kontinent ve 13. století představovali bezprostřední hrozbu. Z tohoto důvodu se o impériu hovořilo pouze v negativním slova smyslu a jeho klady se zcela pomíjely. Tento výzkum se proto zaměří na kulturní vzestup této říše, paradoxně očima evropských cestovatelů, kteří přinesli zcela nové informace o tomto impériu. Celý výzkum bude založen na analýze historických pramenů narativního charakteru, který bude doplněn o komparaci, již vystavím na sekundárních materiálech. Práce se pokouší o hlubší výklad mongolské říše, jako kulturně vyspělé společnosti v oblasti odívání, obydlí, stravě, manželství, postavení ženy, náboženství a armády.

DAWSON, Christopher (ed.), *Mission to Asia*, Toronto 1980. KNOBLOCH, Edgar (ed.), *Putování k Mongolům*, Praha 1964. LANE, George, *Daily Life in the Mongol Empire*, Westport 2006. MORGAN, David, *The Mongols*, Oxford 1991. *Tajná kronika Mongolů*, překlad Pavel Poucha, Praha 2011. ROUX, Jean-Paul, *Dějiny Střední Asie*, Praha 2007. RATCHNEVSKY, Paul, *Genghis Khan: His Life and Legacy*, Malden 2006. SCHWARZ, Michal, *Mongolsko*, Praha 2010. SRBA, Ondřej - SCHWARZ, Michal, *Dějiny Mongolska*, Praha 2015. ŠVANKMAJER, Milan, *Dějiny Ruska*, Praha 2010. WEATHERFORD, Jack, *Čingischán a utváření moderního světa*, Praha 2006.

Garantující pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Lenka Doová, Ph.D.
Oponent:	doc. PhDr. Martin Šandera, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	24.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Podpis autora práce

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Mgr. Lence Doové, Ph.D., za skvělé vedení, velkou ochotu a vstřícnost při vedení mé bakalářské práce. Dále bych také chtěla poděkovat mé rodině a to především Davidovi Špinkovi a Jarce a Brianovi Patterson za jejich nikdy nekončící podporu.

Anotace

JANČUROVÁ, Soňa. *Čingischán a Mongolské impérium očima evropských cestovatelů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016, s. 50.

Bakalářská práce nesoucí název *Čingischán a Mongolské impérium očima evropských cestovatelů* se zabývá hlavními aspekty kulturního vývoje ve velmi diskutované mongolské říši, především v souvislosti s jejím zakladatelem Čingischánem a jeho nástupců, kteří pro evropský kontinent ve 13. století představovali bezprostřední hrozbu. Z tohoto důvodu se o impériu hovořilo pouze v negativním slova smyslu a jeho klady se zcela pomíjely.

Tento výzkum se proto zaměřuje na kulturní vzestup této říše, paradoxně očima evropských cestovatelů, kteří přinesli zcela nové informace o tomto impériu. Celý výzkum je založen na analýze historických pramenů narativního charakteru, který je doplněn o komparaci, jíž jsem vystavěla na sekundárních materiálech. Práce se pokouší o hlubší výklad mongolské říše, jako kulturně vyspělé společnosti v oblasti odívání, obydlí, stravě, manželství, postavení ženy, náboženství a armádě.

Klíčová slova: Čingischán, Mongolské impérium, kulturní zvyky v mongolské říši, odívání, obydlí, strava, manželství, postavení ženy, náboženství, armáda, politické dějiny Mongolů.

Annotation

JANČUROVÁ, Soňa. *Genghis Khan and the Mongol Empire: A European Perspective*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016, 50 pp.

This bachelor thesis entitled *Genghis Khan and the Mongol Empire* focuses on the main aspects of the cultural development within the Mongol Empire in the 13th century. At that time the empire's founder, Genghis Khan and his successors, represented an imminent threat for the European continent, and for that reason the empire was mentioned in only a negative sense with its positives being completely disregarded.

This research therefore focuses on the cultural development of the empire, paradoxically through the eyes of European travelers, who brought completely new information about it back to their respective nations. The entire research is based on an analysis of primary historical documents which is complemented through a comparison with secondary sources. The thesis attempts to come to a better interpretation of the Mongol Empire as a culturally advanced society in the areas of clothing, dwellings, food, marriage, status of woman, religion and the army.

Keywords: Genghis Khan, the Mongol Empire, Customs in the Mongol Empire, Clothing, Dwellings, Food, Marriage, Status of Woman, Religion, Army, History of the Empire.

Obsah

Úvod	1
1. Prameny	5
2. Vzhled a odívání Mongolů	8
3. Obydlí	14
4. Strava	18
5. Manželství.....	22
6. Postavení ženy v mongolské společnosti.....	27
7. Náboženství	30
8. Armáda	33
8.1. Čingischán a Mongolské impérium	39
Závěr	44
Seznam pramenů a literatury	48

Úvod

Čingischán, jenž měl zpočátku velmi malé postavení, se postupně dopracoval až na samotný vrchol slávy a společně se svými vojsky započal tažení, které mělo zapříčinit všemocnost a slávu mongolského impéria, tak jak tomu sami Mongolové věřili. Evropa se otřásala v základech, když se doslechla o mongolských výbojích. Zprávy o bojových taktikách byly víc než strašlivé, a proto Evropanům nezbylo nic jiného, než poslat vyslance do mongolských končin, aby poznali svého nepřítele. A právě v tomto momentu jsem se rozhodla pro svůj výzkum, abych pochopila mentalitu mongolského národa. Tato práce pojednává především o mongolské kultuře v době Čingischána a jeho nástupců.

Cílem této práce je představení mongolské kultury, která byla vnímána jako barbarská. Tento názor byl velice běžný pro evropskou kulturu. Práce je však také doplněna o komparaci evropské a čínské společnosti s mongolskou, kde čtenář zjistí, že v některých oblastech jsou Mongolové vyspělejší, než právě zmiňovaná Evropa či Čína.¹ Na druhou stranu jsou zde i čínské vlivy, kterými se Mongolové obohatili. Mongolský styl odívání je velice podobný čínskému. Stejně tak tomu je při stolování, kde Mongolové původně nedodržovali žádná pravidla.

Protože Mongolové neseřali obsáhlé dokumenty, které by vysvětlily jejich náhled na politiku, víru, ale i každodenní život, výchozími prameny se pro tuto práci staly materiály narativního charakteru pocházející z rukou evropských cestovatelů Jana Carpiniho,² Viléma z Rubruku³ a Marca Pola,⁴ kteří se vydali do asijské oblasti během 13. století.

Texty Jana Carpiniho a Viléma z Rubruku vyšly v edici *Mission to Asia* od Christophera Dawsona.⁵ Je tedy zřejmé, že se jedná o pramen přeložený do anglického jazyka. Z těchto dvou pramenů lze čerpat i v českém jazyce v edici *Putování k Mongolům* od Edvarda Knoblocha.⁶ Přestože se však jedná o stejné prameny, česká verze je méně obsáhlá a vystihuje spíše základní informace. Tyto edice však lze používat nezávisle na

¹ Konkrétním příkladem je kapitola číslo 6. Postavení ženy v mongolské společnosti.

² Celým jménem Giovanni Plano di Carpini též Giovanni de Plano Carpini nebo John of Plano Carpini.

³ Vlastním jménem Willem van Ruysbroeck, též Willem de Rubruquis nebo William of Rubruck.

⁴ Marco Polo.

⁵ Christopher DAWSON (ed.), *Mission to Asia*, Toronto 1980.

⁶ Edgar KNOBLOCH (ed.), *Putování k Mongolům*, Praha 1964.

sobě či v případě Dawsona čtenář navíc získá doplňující informace. Carpini rozčlenil svůj text na kapitoly, které se věnují jednotlivým odvětví. Začíná geografickou polohou impéria a odtud popisuje klima, vzhled, oděvy apod. Vilém již tak systematicky nepsal. Na začátku sice podal základní informace stejně jako Carpini, které taktéž rozčlenil na jednotlivé úseky, nicméně i v dalších kapitolách, které na sebe nijak nenavazují, se lze dočíst další informace například o oděvech. Marcovy poznatky vyšly v knize *Milion, neboli, O zvycích a poměrech ve východních krajích*.⁷ Kniha je rozdělena na krátké kapitoly, ve kterých je stručná charakteristika daného území či nějaké tradice.

Jan Carpini, Vilém z Rubruku, ale i Marco Polo mi poskytli velké množství informací o této kultuře, i přesto že se Carpini i Rubruk občas zdáli být zaujatí. Jejich výpověď pak byla uvedena ve větším kontrastu a čtenář si snáze povšimne větších odlišností mezi Evropany a Mongoly.

Ve své práci jsem také, přestože jen okrajově, využila pramen *History of the Nation of the Archers*⁸ od arménského historika Gregoryho Akance.⁹

V práci jsem užila metody přímé, neboť jsem čerpala z dochovaných pramenů. Značný problém však představovaly mongolské názvy, které jsem zachovala dle českého překladu z Knoblochovy edice.

13. století je dobou, kdy Evropa na Mongoly pohlížela jako na barbary, kteří zničili vše, co jim přišlo pod ruku. Nicméně opak byl pravdou. Ve výpovědích těchto cestovatelů je jasný důkaz toho, jak bylo mongolské impérium velice organizované a vyspělé. Je pravda, že některé praktiky byly velice neobvyklé a pro Evropana naprosto nepochopitelné, nicméně to pouze poukazuje na odlišnost těchto dvou světů, které se od sebe mohly dost naučit. Díky analýze těchto pramenů jsem došla k závěru, že všichni cestovatelé hovoří pravdivě, neboť se ve většině případů shodují, tudíž se domnívám, že uváděná fakta odpovídají skutečnosti. Všichni stejně popisují mongolské odívání, obydlí, stravu, manželství, postavení žen, náboženství, ale i armádu. Nicméně jediným rozdílem je, že Carpini i Rubruk mají odlišný náhled na mongolskou kulturu než Polo. Františkánští řeholníci přijíždějí za jiným účelem. Jejich cílem je navazování diplomatických vztahů a

⁷ Marco POLO, *Milión, neboli, O zvycích a poměrech ve východních krajích*, překlad Václav Bahník, Praha 1989.

⁸ O tomto prameni více v následující kapitole. Gregory AKANC, *History of the Nation of the Archers*, překlad Richard N. Frye, Cambridge 1954.

⁹ Též znám pod jmény Grigor Aknertsi nebo Gregory of Anker.

misijní činnost, kdežto Marco Polo se do Asie vydává kvůli obchodu. Polo byl dokonce přijat do mongolských státních služeb a pravděpodobně jeho blízký vztah ke Kubilajovi částečně ovlivnily jeho názory. Z tohoto důvodu Polo, který pracoval v severní Číně,¹⁰ opomíjí čínské tradice a věnuje se převážně Mongolům.

V práci jsem neopomněla ani mongolské prameny, kterých bylo podstatně méně. Pro svůj výzkum jsem využila *Tajnou kroniku Mongolů*,¹¹ která popisuje život a vládu Čingischána v první fázi rozkvětu impéria. Vznik této kroniky je datován k roku 1228 a její zbylá část k roku 1240, autor je ovšem neznámý. Cílem tohoto díla bylo vytvoření didaktické příručky k šíření hovorové mongolštiny určené čínským úředníkům.¹² V *Tajné kronice* se lze dočíst o struktuře armády či o prvních nařízeních Velkého zákona, který se bohužel nedochoval. Jeho částečné znění posbíral a zaznamenal François Pétis de la Croix ve své knize *The History of Genghizican the Great, first Emperor of The Antient Moguls and Tatars*.¹³ Ve své práci jsem taktéž využila pramen z rukou perského historika Ata Malika Juvaini, jehož dílo nese název *The History of the World-Conqueror*.¹⁴

Nezbytnou součástí této práce tvoří primární literatura od současných autorů, kteří se věnují mongolskému impériu a jeho kultuře. Je ovšem nutné dodat, že těchto publikací není mnoho. Zásadní monografií se pro tuto práci stala publikace *Daily Life at the Mongol Empire* od George Lane,¹⁵ která se věnuje každodenním zvyklostem v mongolské kultuře, která vycházela z již zmiňovaných pramenů. Jack Weatherford v knize *Čingischán a utváření moderního světa*¹⁶ taktéž popisuje kulturu tohoto národa a vysvětluje význam mongolského chána. Podobně postupuje i David Morgan v knize *The Mongols*¹⁷ či Paul Ratchnevsky v knize *Genghis Khan and His Legacy*.¹⁸ Pro představu o úspěších mongolské armády jsem využila knihy zabývající se dějinami jednotlivých států.¹⁹

¹⁰ John Hine MUNDY, *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*, Praha 2008, s. 51.

¹¹ *Tajná kronika Mongolů*, překlad Pavel Poucha, Praha 2011.

¹² *Tajná kronika Mongolů*, s. 192–193.

¹³ Díky tomuto autorovi se částečně dochovalo znění Velké Jasy, proto jsem tuto publikaci využila jako pramen, ovšem v jiném případě se jedná o literární dílo z počátku 18. století. François, PÉTIS DE LA CROIX, *The History of Genghizican the Great, first Emperor of The Antient Moguls and Tatars*, překlad Penelope Aubin, London 1722.

¹⁴ Ata Malik, JUVAINI, *The History of the World-Conqueror*, Vol I, J. A. BOYLE (ed.), Cambridge 1958.

¹⁵ George LANE, *Daily Life in the Mongol Empire*, Westport 2006.

¹⁶ Jack WEATHERFORD, *Čingischán a utváření moderního světa*, Praha 2006.

¹⁷ David MORGAN, *The Mongols*, Oxford 1991.

¹⁸ Paul RATCHNEVSKY, *Genghis Khan: His Life and Legacy*, Malden 2006.

¹⁹ Viz seznam literatury. Ondřej SRBA – Michal SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, Praha 2015. John King FAIRBANK, *Dějiny Číny*, Praha 1998. Lucie HLAVATÁ, *Dějiny Vietnamu*, Praha 2008. Carter ECKERT,

Práce je také doplněna o sekundární literaturu, díky níž jsem byla schopná komparovat evropskou a asijskou společnost v každodenní oblasti. Mezi hlavní publikace patří Jacques Le Goff a jeho kniha *Středověký člověk a jeho svět*²⁰ či *Encyklopedie středověku*,²¹ dále kniha *Středověk* od Ludmily Kybalové²² nebo *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku* od Magdaleny Beranové.²³

Tato práce je rozdělena na sedm jednotlivých kapitol s jednou podkapitolou. Každá z nich se zabývá jednotlivými aspekty každodenního života tohoto velkého impéria. V první kapitole se zabývám vzhledem Mongolů, jako základním znakem odlišnosti a také odíváním, které doplňuji o komparaci s evropským a čínským stylem oblékání. V tomto směru čínská kultura měla značný vliv na mongolský styl odívání. Druhá a třetí kapitola pojednává o specifickém způsobu života a jejich stravě. Čtvrtá a pátá kapitola spolu úzce souvisí, neboť se obě zabývají postavením ženy v mongolské společnosti. První z nich pojednává o manželství, kde je tedy zastoupena žena i muž, nicméně ve druhé hovořím pouze o ženě samotné. Postavení žen se v této době natolik odlišuje od evropského, ale i čínského společenství, že jsem se jej rozhodla vyčlenit jako samostatnou kapitolu, ve které jejich pozici probírám detailněji. Šestá kapitola pojednává o náboženství a konečně poslední sedmá kapitola popisuje mongolskou armádu jako základní prvek impéria. Tato kapitola je doplněna o podkapitolu s nástinem politických dějin, ve které jsem použila metodu biografickou a diachronní.

Dějiny Koreje, Praha 2001. Milan ŠVANKMAJER, *Dějiny Ruska*, Praha 2010. Michael AXWORTHY – Zuzana KŘÍHOVÁ (edd.), *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost*, Praha 2009.

²⁰ Jacques LE GOFF, *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999.

²¹ Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT (edd.), *Encyklopedie středověku*, Praha 2008.

²² Ludmila KYBALOVÁ, *Středověk*, Praha 2001.

²³ Magdalena BERANOVÁ, *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*, Praha 2005.

1. Prameny

Jan Carpini byl duchovní pocházející z řádu františkánů, kde nabyl významného postavení. Z pověření řádu pracoval především v severní Evropě, nicméně další funkce zastával i v Sasku a Kolíně.²⁴ Díky své pozici byl také vybrán na cestu k Mongolům, přestože mu bylo již 65 let. Na svou misi se vydal v letech 1245–1247. Byl vyslán na žádost papeže Inocence IV., jenž chtěl zvrátit obávané nebezpečí. Carpini měl za úkol poznat krajinu a národ, který byl velice obáván a zároveň představoval hrozbu evropskému lidu. Lze tedy říci, že Carpini byl papežovým špiónem.²⁵ Carpini popisuje mongolskou kulturu s citelným odstupem, avšak dokázal pojmenovat i jejich kladné přednosti. Pojednával o jejich nízké kriminalitě, kde popsal skutečnost, že Mongolové nikdy své cennosti nijak nezabezpečovali, o jejich vzájemné přátelskosti (nicméně pouze mezi sebou) či o jejich síle odolávat mrazivému počasí. Ovšem těch záporných značně převažovalo, kde především komentoval jejich neúctu vůči vyšší vrstvě z ciziny. Totiž všichni museli před chánem pokleknout bez ohledu na jejich status v zemi, ze které přicházeli.²⁶ Ve svém spisu vycházel z vlastních zkušeností, ale i z těch, o kterých se doslechl. Zvláštní pozornost pak upřel na vojenství, kde popsal mongolskou armádu a následně vysvětlil možný způsob obrany proti této říši.²⁷

Několik let po jeho návratu se k Tatarům vydal další duchovní pocházející ze stejného řádu, tedy františkánů. Byl jím Vilém z Rubruku, který byl povolán na žádost francouzského krále Ludvíka IX. v letech 1253–1257.²⁸ K Ludvíkovi se totiž dostala zpráva o tom, že jeden z mongolských vládců se stal křesťanem, a proto se této situace snažil využít k navázání diplomatických styků a také šíření křesťanství. Rubruk podal velmi detailní výpověď o zážitcích, které na své cestě prožil. Jeho výpověď působí poněkud pozitivněji, než od jeho předchůdce. Rubruk byl velice všímavý a veškeré poznatky řádně zaznamenal, podle toho, jak dané situace nastávaly. Proto již z prvních momentů v mongolském impériu popsal setkání s místním velitelem a poznamenal i mongolské vnímání krásy, o kterém bude řeč v následující kapitole. Z povolání, které oba

²⁴ E. KNOBLOCH (ed.), *Putování ...*, s. 17.

²⁵ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 205–206.

²⁶ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 15–16.

²⁷ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 44–49.

²⁸ E. KNOBLOCH (ed.), *Putování ...*, s. 67.

duchovní zastávali, je zřejmé, že se tito cestovatelé zaměřovali spíše na náboženské záležitosti.

Jako jeden z dalších významných cestovatelů, který do asijských koutů zavítal, byl i benátský kupec Marco Polo, který přinesl detailní popis zvyků Mongolů. Na asijském kontinentu strávil nejdelší čas. Byl zde v letech 1269–1295.²⁹ Tento pramen se odlišuje od předchozích dvou v tom, že se jedná čistě o cestopisné informace, ve kterém se čtenář dozví, jak a co se v daném kraji praktikuje. Z pozice obchodníka popisuje především bohatství, nerostné suroviny, ale neopomíjí ani kulturní zvyky jednotlivých krajů. Polo se tedy pravděpodobně pokusil vytvořit obchodní příručku do neznámé země pro své následovníky. Protože však Polo strávil nejdelší čas v asijském prostředí, převážně hovoří z vlastních zkušeností. Polo při návratu z Asie upadl do zajetí Janovanů. Ve vězení pak své poznatky nadiktoval spoluvězněvi Rusticellovi, který je následně vydal. Důležitou předlohou se pak stala latinská verze textu, jejímž autorem byl dominikán Francesco Pipino, která byla vydána ještě za Polova života.³⁰ Kniha nese název *Milion, neboli, O zvycích a poměrech ve východních krajích*.³¹ Kniha je rozdělena na krátké kapitoly, ve kterých je stručná charakteristika daného území či nějaké tradice. Především se jedná o vzdálenost mezi dvěma místy, informace o obyvatelích a jejich zvycích, zásoby potravin, bezpečnost daného místa a produkty daného kraje. Tímto způsobem popsal Karakorum, kde zaznamenal jeho polohu a přidal stručný výklad o jeho historii.³² Z mongolských tradic popsal mongolské mnohoženství či postavení manželek, které mezi sebou neměly žádné spory (kromě nástupnictví dětí), neboť každá z nich měla svou pozici u muže zajištěnou.³³

Pramen *History of the Nation of the Archers* z rukou Gregoryho Akance³⁴ je odlišný od ostatních evropských cestovatelů a to proto, že Akanc většinu svého života strávil v arménském království v Kilíkii, tedy v dnešním Turecku, kde působil jako opat ankerského kláštera. Svou práci sepisoval celých čtyřicet čtyři let v rozmezí roků 1229–

²⁹ M. POLO, *Milión ...*, s. 215.

³⁰ M. POLO, *Milión ...*, s. 224.

³¹ Viz seznam pramenů.

³² V této době je již sídlo chána přemístěno do severní Číny.

³³ M. POLO, *Milión ...*, s. 61.

³⁴ Viz seznam pramenů.

1273. Jeho hlavními zdroji byli ostatní cestovatelé, proto zde mohlo docházet ke zkreslení informací.³⁵

*Tajná kronika Mongolů*³⁶ je stěžejním pramenem pro získání informací o Čingischánovi a počátků impéria. Kronika se věnuje jeho dětství, které nebylo lehké, neboť se se svou rodinou ocitl na pokraji společnosti, kde se dokonce na určitou dobu ocitl v zajetí.³⁷ V kronice jsou zaznamenány Čingischánovy výboje, kde si postupně podmaňoval další kmeny.³⁸ O Čingischánově dalším osobním životě však kronika dále nepíše. Lze zde nalézt i první zákony Velké Jasy, které se vztahují především k armádě. Závěr kroniky již pojednává o vládě Čingischánovým nástupci, Ögödejovi.³⁹

The History of the World-Conqueror, jak již bylo řečeno v úvodu, byla sepsána perským historikem Juvainim.⁴⁰ Tento pramen pojednává o vzestupu Čingischána, mongolských výbojích na Blízký Východ a do centrální Asie. Také však hovoří o Čingischánových nástupcích, nicméně pouze do roku 1260. Juvaini, přestože píše o úspěších či mongolských zákonech, značně dává najevo svůj nesouhlas s ženami na politických postech.⁴¹

³⁵ G. AKANC, *History ...*, s. 274.

³⁶ Viz seznam pramenů.

³⁷ *Tajná kronika Mongolů*, s. 24.

³⁸ Jednalo se například o kmen Naimanů nebo Merkitů.

³⁹ *Tajná kronika Mongolů*, s. 157.

⁴⁰ Viz seznam pramenů.

⁴¹ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 205.

2. Vzhled a odívání Mongolů

Jak nás jistě nepřekvapí, vzhled a odívání Mongolů se velmi výrazně lišil od evropského obyvatelstva, a proto se s jejich popisem můžeme setkat u všech tří hlavních evropských cestovatelů. Mongolové se řadili do skupiny mongoloidní rasy se svými specifickými rysy. Byli to lidé malého vzrůstu s krátkýma nohama většinou štíhlé postavy. V obličejové části byly zřetelné velmi výrazné lícní kosti, oči měli daleko od sebe, víčka⁴² téměř až k obočí. Nos byl velmi malý a plochý. Pro muže bylo typické to, že si vyholili temeno hlavy podobně jako kněží v Evropě. Do čela si nechali spadat pár vlasů a zbytek temene si vyholili. V zadní části hlavy si nechali též růst dva pruhy vlasů, které si splétali do copů a ovazovali si je kolem uší. V některých případech měli vlasy stejně dlouhé jako mongolské ženy.⁴³ Podobný rituál vyholení hlavy platil i pro ženy, které se čerstvě provdaly.

Mongolské ženy podle Rubruka byly velmi korpulentní. Toto je Rubrukův osobní názor. O korpulentnosti mongolských žen se totiž ostatní prameny nezmiňují. Nicméně je pravda, že asijské oděvy oproti evropským byly volné a díky tomu pozorovatel mohl nabýt dojmu, že tyto ženy byly skutečně obézní, k čemuž ve skutečnosti přispívala vysoká konzumace alkoholu. Rubruk také poukázal na jejich bizarní vnímání krásy. Totiž čím menší nos ženy měly, tím více byly považovány za atraktivnější a krásnější.⁴⁴

Rubruk v tomto ohledu popsal setkání s místním velitelem Skakatajem a jeho manželkou, která si údajně amputovala část nosu, aby se zdál být co nejmenší a nejplošší. Ke zdůraznění krásy svého obličej, si toto místo pomazala černou masťou, což na Rubruka působilo velmi nelibě.⁴⁵

Díky mongolským výbojům rostla i popularita hrůzostrašných popisů jejich vzhledu. „*Bylo hrozné se na ně podívat, byli nepopsatelní. Měli velké hlavy jako bizoni,*⁴⁶ *úzké oči jako ptáče, tupý nos jako kočka, ale vyčnívající jako pes, úzká bedra jako*

⁴² Moderní biologie vysvětluje, že se nejedná o oční víčka, ale o kožní řasu, která je specifická pro asijské národy. Ovšem evropští cestovatelé používali výraz očních víček.

⁴³ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 6–7.

⁴⁴ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 103.

⁴⁵ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 108.

⁴⁶ V originále výraz „buffalo“. Jedná se o výraz americké angličtiny, v našem prostředí se pro toto zvíře používá označení „zubr“. Ti se vyskytují jak v Evropě, tak i v jihozápadních asijských oblastech, tudíž by se s tímto zvířetem autor mohl setkat.

*mravenci, krátké nohy jako prasata a přirozeně bez vousů. Se lví silou mají pronikavější hlasy než samotní orli.*⁴⁷ Přestože si Akanc váží mongolské lví síly, většina jeho přirovnání nese hanlivá označení až s rasistickým podtextem. Díky této výpovědi je zřejmé, že některé další národy jimi opovrhovaly, přestože s nimi vytvářely aliance.

Rubruk dále popsal způsob dodržování hygienických návyků. Pokud si Mongolové chtěli umýt ruce či vlasy, museli si do úst nabrat vodu, kterou si následně plivali do rukou a mokřýma rukama si vlasy umyli.⁴⁸ Domnívám se, že tato tradice úzce souvisí s mongolským šamanismem, vzhledem k tomu, že Mongolové věřili ve Věčné nebe, stejně tak jako člověk, mělo duši. Byla obsažena v tekoucí vodě, se kterou bylo zakázané plýtvat, proto docházím k závěru, že tento hygienický zvyk souvisel s propojením nadpozemské síly a lidského těla.

Přestože se Mongolové proslavili něčím úplně jiným, než jsou krásné šaty a paláce, cestovatelé dokázali, že pro ně nebyla důležitá jen válka. Ukázali, jak o sebe Mongolové dbali a jaké honosné róby si vyráběli. Látky jako je hedvábí a bavlna byly do impéria dováženy ze všech jeho koutů a to především z oblasti Indie a Číny. Protože se mongolské impérium nacházelo v oblasti centrální Asie, odpovídalo tomu i klima, které bylo kontinentální.⁴⁹ V zimním období teploty klesaly i pod mínus padesát stupňů a naopak v letním období bývalo velké horko s teplotami okolo třiceti pěti stupňů. Jaro a podzim bývalo chladné, avšak velmi proměnlivé s kolísavými teplotami,⁵⁰ proto tedy byla velká potřeba kvalitních materiálů. Hlavními textiliemi na výrobu oděvů se staly kožešiny, kůže, vlna a především plst. Jejich oděvy byly většinou tvořeny jedním kusem materiálu, pod kterým nosili kalhoty.⁵¹ Ty si připevňovali v pase opaskem. Běžným doplňkem byly i různé kápě a čepice, které je chránili před nepříznivým počasím. Ze severních zemí jim tamější obyvatelé dováželi velice kvalitní kožešiny, které nosili

⁴⁷ Takto zaznamenaná informace nedává smysl. Autor však mohl tyto informace zaznamenat zkresleně, neboť s Mongoly nebyl v přímém kontaktu. „*They were terrible to look at and indescribable, with large heads like a buffalo's, narrow eyes like a fledging's, a snub nose like a cat, projecting snouts like a dog's, narrow loins like an ant's, short legs like a hog's, and by nature no beards at all. With a lion's strength they have voices more shrill than an eagle's.*“ G. AKANC, *History* ..., s. 295.

⁴⁸ Ch. DAWSON (ed.), *Mission to Asia*, Toronto 1980, s. 103–104.

⁴⁹ Michal SCHWARZ, *Mongolsko*, Praha 2010, s. 11.

⁵⁰ O. SRBA – M. SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, s. 8.

⁵¹ Mongolské kalhoty se ujaly i v čínské kultuře. Díky mongolským vpádům se postupně začaly rozšiřovat do Evropy. Augustin PALÁT – Jaroslav PRŮŠEK, *Středověká Čína: společnost a zvyky v době dynastií Sung a Jüan*, Praha 2001, s. 78.

především v zimě. Pro zimní období Mongolové měli vždy dva pláště, jeden nosili kožichem dovnitř, aby dobře udržoval teplo a druhý plášť navrch, aby byli chráněni před sněhem a větrem. Pro vyšší vrstvu se vrchní kabáty šily z vlčích nebo liščích kůží a jeho vnitřní část byla prošita hedvábnou látkou, která poukazovala na bohatství majitele kabátu. Hedvábí bylo stejně tak jako bavlna a len měkké a především pevné. Ovšem chudší vrstva si musela vystačit s kůží ze psů či koz a na podšívku jim musely svůj účel plnit látky spředené z jemné bavlny a vlny.⁵²

Pro Carpiniho bylo obtížné rozeznat pohlaví dotyčné osoby na základě oděvu, protože šaty pro muže a pro ženy se nijak nelišily. Ostatní cestovatelé však podobný problém nezmínili. Všichni nosili bavlněné nebo brokátové košile, které byly rozstříženy shora dolů a na prsou dvojmo sepjaté. Jediný rozdíl byl v délce, ženy měly své oblečení o něco delší. S čerstvě provdanou ženou se pojil i jiný společenský oděv. Ženy od této chvíle nosily šaty podobné kápi jeptišek, které byly širší a delší, vepředu otevřené a uzavíraly se vespod na pravé straně. Dalším doplňkem vdaných žen se stal jakýsi klobouk s ozdobou zvanou bocca, která byla nahoře širší než dole. Bývala tvořena větvičkami, tudíž byla relativně lehká. Větvičková konstrukce pak byla potažena červeným a modrým brokátem. Tento klobouk se zpravidla připevňoval k plstěné čepici.⁵³ V době Rubrukova příjezdu do impéria se tento vlasový doplněk zdokonalil a byl doplněn o nejrůznější paví pera a drahé kameny. Bocca nesloužila pouze jako ukázka statutu vdané ženy. Byla využívána i k jiným příležitostem jako je například akt uzavírání manželství. Položením boccy na hlavu ženy, muž dával najevo, že přijal ženu jako svou právoplatnou manželku.⁵⁴ Je zde vidět patrný vliv z Číny, kde se ženy staraly o své účesy, které byly vyčesávány do výšky a doplněny o zdobené jehlice a hřebeny. Manželky čínských obchodníků tyto účesy doplňovaly šperky ze stříbra nebo polodrahokamy.⁵⁵

Velmi důležitým odrazem mongolské stratifikace společnosti se staly róby cti, které byly darovány urozeným, princům, sultánům a dalším vládcům,⁵⁶ kteří dokázali loajalitu svým nadřízeným, tedy Mongolům. Tyto šaty byly většinou zhotoveny z velmi

⁵² E. KNOBLOCH (ed.), *Putování k Mongolům*, s. 79.

⁵³ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 7–8.

⁵⁴ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 45.

⁵⁵ A. PALÁT – J. PRŮŠEK, *Středověká Čína ...*, s. 111.

⁵⁶ Mongolové svého panovníka označovali jako chána, který se stal hlavou celého impéria. Na dobytém území Mongolové zachovávali původní titulaturu daného národu. Jedinou změnou bylo to, že sami Mongolové nejprve jmenovali sultány a prince, aby titul byl právoplatný.

kvalitních látek například ze zlatého brokátu či saténu. Róby byly zdobeny drahokamy, perlami a dalšími velmi drahými předměty. Marco Polo byl přítomen při ceremonii, kde většina zúčastněných měla na sobě právě tento oděv.⁵⁷ Dokonce i Rubruk je spatřil při oslavě svatodušních svátků.⁵⁸ Při této události všichni urození měli oblečení sladěné do zlaté barvy, stejně jako samotný chán. Chánův oděv se lišil pouze doplňky, které byly vždy podstatně dražší, než výzdoba róby u urozených.⁵⁹

Takto bohatě zdobené oděvy Mongolové přejali od svých čínských sousedů, kteří si na oděvech velice zakládali. Číňané preferovali bohatě zdobené šaty, které byly především u příslušníků vyšší společnosti zhotovené z hedvábí a u nižší vrstvy zhotovené z bavlny. Při slavnostních příležitostech nosili oděvy, na kterých byly vyšity nejrůznějšími ornamenty, především ptáků jako je například fénix či drak, ale používali i ornamenty květin. K dalšímu zdobení používali zlato, stříbro, perly či polodrahokamy jako je nefrit anebo jadeit zelené barvy.⁶⁰

V Evropě oděv taktéž sloužil k vyjádření společenského postavení. Rozlišovaly se oděvy pro urozené, neurozené, ale i podle typu zaměstnání daného člověka.⁶¹ Na evropském kontinentu se po celé 13. století vyvíjely tvarované oděvy. Evropané nejčastěji nosili spodní a svrchní tuniky. Tyto košile pak tvarovaly horní část těla díky šněrovacím technikám, především tedy pas. Rukávy byly bohatě zdobené a tvořily rovnováhu k zvýrazněnému pasu. Běžnou módou se staly takzvané pachy, což byly volně visící rukávy, které sahaly k pasu, ale také až k zemi. Mužský oděv byl převážně dlouhý, a proto pod ním kalhoty většinou byly skryty. Nicméně i tak kalhoty byly bez přesnějšího střihu a spíše jen naaranžované.⁶² Svrchní část oděvu pro obě pohlaví tvořily pláště. Běžně se také nosily různé pokrývky hlavy.⁶³ Vdané ženy nosily především jako základní pokrývku hlavy roušku, která lemovala jejich tvář. Pro výrobu středověkých evropských oděvů se nejvíce používalo sukno, ale i hedvábné látky. Dále se pak zvyšovala poptávka po látkách

⁵⁷ M. POLO, *Milión ...*, s. 94.

⁵⁸ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 175.

⁵⁹ M. POLO, *Milión ...*, s. 94–95.

⁶⁰ A. PALÁT – J. PRŮŠEK, *Středověká Čína ...*, s. 110.

⁶¹ L. KYBALOVÁ, *Středověk*, s. 118.

⁶² L. KYBALOVÁ, *Středověk*, s. 105.

⁶³ Evropané nosili čapky, klobouky, kápě nebo také čepce.

z východu jako například z Byzance nebo Číny. Drahé látky, ozdoby oděvu, ale i kožešiny se pak staly předmětem reprezentace.⁶⁴

V mongolské společnosti měly oděvy i další velmi významnou funkci. Sloužily například ke stvrzení přátelství. Toto se stalo mezi Čingischánem a Džamuchou,⁶⁵ protože, jak je zaznamenáno v *Tajné kronice Mongolska*: „*Přátelé jsou jako jedna duše, nikdy se neopouštějí a zachraňují druh druhá v nebezpečí života.*“⁶⁶ Poté následovala vzájemná výměna opasků. Tímto činem se poté k sobě přiblížili ještě více a věděli o sobě, že se na sebe mohou spolehnout. Podobný případ nastal ve chvíli, kdy Čingischán nabídl Ong chánovi⁶⁷ sobolí kožich. Přijetím tohoto kožichu se Čingischánovi zavázal, že ho za jakékoliv situace ochrání.

Dle obyčeje také každá novomanželka nesla k manželovým rodičům oblečení darem. Pro nomády byly nepraktické velké dary, avšak kvalitní oděv měl velkou prestiž a zároveň vykonal cennou službu, vzhledem k tomu, v jakých klimatických podmínkách se každodenně nacházeli.⁶⁸

Další tradicí bylo prezentovat různé saténové předměty vládnoucí rodině při příležitosti oslavy chánových narozenin. To samé se dělo i v době míru, vždy se očekávala prezentace oděvů. Zlato, drahé kameny, tuniky, honosné zdobené klobouky byly v této době nabízeny a vyměňovány. Zajímavé je, že i sundávání oděvů mělo svůj význam. Například Čingischán při demonstraci bezmoci a potřeby pomoci⁶⁹ si před modlitbou sundal opasek a čepici⁷⁰ nebo během nástupnictví nového chána se očekávalo, že si všichni přítomní sundají své čepice a přehodí si opasky přes ramena. Tímto vyjadřovali svůj souhlas k nově nastolenému pořádku.⁷¹

V mongolské společnosti tedy oděvy nesloužily pouze jako pokrývka těla, i když kvalitní materiály na jeho ochranu byly velice důležité. Rozdíl byl především v tom, co

⁶⁴ L. KYBALOVÁ, *Středověk*, s. 78–80.

⁶⁵ Čingischánův přítel z dětství, avšak v dospělosti se stali velkými nepřáteli.

⁶⁶ *Tajná kronika Mongolů*, s. 41.

⁶⁷ Ong chán nebo také Torgil spravoval část říše Kerejitů a s Čingischánovým otcem uzavřel blízké přátelství.

⁶⁸ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 66.

⁶⁹ K této události došlo v době, kdy byl Čingischán oloupen o svou ženu Börte Merkity, kteří přišli pomstít únos jeho matky Höelün, jež se měla před mnoha lety stát manželkou merkitského bojovníka, ale nakonec se pro něj musela obětovat a stala se kořistí Čingischánova otce Jesügeje. Více o únosech viz kapitola č. 4 Manželství.

⁷⁰ *Tajná kronika Mongolů*, s. 30.

⁷¹ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 47.

nosila vyšší a nižší vrstva. Hedvábí se stalo hlavním znakem odlišnosti, protože stejně tak jako bavlna bylo dováženo a to se samozřejmě odrazilo i na ceně tohoto produktu. Bavlna i tak byla levnější, než hedvábí. Vlčí a liščí kožešiny se taktéž staly výsadou urozených, avšak i chudí své oblečení měli dobré kvality. K jejich výrobě sloužily kožešiny ze psů či koz. Mongolové také k výrobě oděvů používali kožešiny, vlnu a plst. Jak již bylo zmíněno, mongolské oděvy nevyjadřovaly pouze postavení nebo pokrývku těla, ale měly i symbolickou hodnotu. Akt výměny, sejmutí či přenesení oděvu na druhou osobu měl stvrzující význam, tedy obdobu smluvního závazku.

3. Obydlí

Každý národ či kmen se vždy musel přizpůsobovat přírodním, klimatickým a politickým podmínkám. Mongolové tedy museli zohlednit všechny tyto aspekty v oblasti centrální Asie a byli tak donuceni přizpůsobit svůj životní styl. Pro Mongoly se stal typický kočovný způsob života, kde se lidé soustředili kolem vládce daného kmene, se kterým se později přemísťovali z místa na místo, dle ročního období či případných místních válek, kterým se kmen chtěl vyhnout.⁷² Mongolové se proslavili spíše ničením měst, než vlastní výstavbou. Nežili ve stálých městech a kdo tak učinil, okamžitě se pro Mongoly stal podezřelým a případným nepřítelem. Pro Mongoly bylo typické žít v otevřené stepi, kde jim stěny domů tvořilo samo nebe a hory.

Nicméně i Mongolové si prošli jistým vývojem a postupně se jejich myšlení a způsob života změnil. V první řadě začali Mongolové stavět „města“ na kolečkách, to znamená, že neprovozovali usedlý způsob života, jako tomu bylo ve středověké Evropě, kde klimatické podmínky byly více než optimální a tedy příhodné pro zvyšující se populaci a její zemědělskou produkci.⁷³ Mongolové bydleli v mobilních jurtách. „*Kamkoliv jdou, ať je to válka nebo kamkoli jinam, vždy své obydlí berou s sebou.*“⁷⁴ Přestože by se mohlo zdát, že tento způsob života byl primitivní, Vilém z Rubruku do detailu popsal promyšlenost těchto obydlí. Protože se říše rozprostírala od Dunaje až po daleký východ, bylo důležité, aby každý muž věděl, kde se dočasně usídlit v každém ročním období. V zimě se usadili většinou na jihu, kde bylo tepleji. Zatímco v létě cestovali na sever, kde bylo počasí o něco chladnější a hlavně zde našli zdroj vody ve formě zmrzlého sněhu, který v letních obdobích na jihu chyběl.

Jejich obydlí se skládalo z kulatého rámu, na který se postupně přidávaly větve. Tyto větve se na samém vrcholu spojily a vytvořily jakousi střechu s otvorem uprostřed. Tento prostor zde nebyl ponechán bezdůvodně, sloužil totiž jako kouřovod. V samotném srdci jurty pak rozdělávali oheň a díky přívodu vzduchu kouř bezpečně odcházel střechou ven. Přes celou kostru byla natažena plstěná pokrývka z ovčí vlny, která byla namazána

⁷² O. SRBA – M. SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, s. 21.

⁷³ Hans-Werner GOETZ, *Život ve středověku*, Jinočany 2005, s. 32.

⁷⁴ „*Wherever they go, be it to war or anywhere else, they always take their dwellings with them.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 8.

lojem či kobylicím mlékem, aby se přes ni nedostala voda. Tudíž obyvatelé jurty byli uchráněni před deštěm a nepříznivým počasím. V těchto pokrývkách převáželi i své cennosti a bylo s nimi dokonce možné přejít přes řeku, aniž by se namočily.⁷⁵

Pro evropské obyvatele se naopak dům stal centrem dění, od něhož se život odvíjel dál. Evropané žili ve venkovských usedlostech, které zahrnovaly zahrady i dvůr. Domy většinou byly jednopodlažní a při vstupu do domu člověk vstoupil rovnou do obytné části. Oheň se pak nacházel nedaleko vstupních dveří. Ve městech se pak stavěly podobné domy těm venkovským, avšak s tím rozdílem, že aristokracie si mohla dovolit rozsáhlé domy s vlastním ohraničením i v rámci města. Domy pak byly budované ze dřeva či kamene.⁷⁶

Rubruk dále popsal, že při rozkládání jurt si Mongolové dali velmi záležet na tom, aby dveře mířily na jih. Do stanu poté byla umístěna pánova pohovka, která byla vždy na severní straně jurty tak, aby majitel hleděl na jih, který byl pro Mongoly nesmírně důležitý, vzhledem k jejich náboženství, protože jižní strana byla spojována se Zlatým slunečním svitem. V jurtě bylo i jasně stanoveno místo pro ženy, které vždy seděly na východní straně a místo pro muže, kteří seděli na západní straně. Tato struktura byla zachována pokaždé a nikdy se nestalo, aby se muž nebo žena omylem ocitli na místě, kde se nacházet neměli, jednalo se tedy o jistou formu etikety.⁷⁷

Jak bychom očekávali a jak náš předpoklad potvrzuje i Jan Carpini velikost jurt reflektovala bohatství a sociální status majitele. Čím vyšší postavení majitel měl, tím více byla jurta vyzdobena a dokázala pojmout více lidí. Při následném přechodu na další místo obzvláště tyto jurty potřebovaly více vozíků na převoz veškerého materiálu a cenností. Marco Polo též spatřil tyto jurty při své cestě o několik let později. Dodal také, že vozíky k přepravě měly dvojí účel. Nejen, že sloužily k převozu majetku, jurt s ženami a dětmi, ale že ženy je také využívaly k obchodním záležitostem.⁷⁸

Přestože mobilní jurty byly pro Mongoly hlavním způsobem žití, se stále rozšiřujícím se územím se začal objevovat nový fenomén, naznačující usedlejší způsob života. Protože Mongolové zprvu nebyli bohatí, neměli velké množství věcí k přepravě,

⁷⁵ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 94.

⁷⁶ J. LE GOFF – J-C. SCHMITT (edd.), *Encyklopedie středověku*, s. 283–285.

⁷⁷ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 95.

⁷⁸ M. POLO, *Milión ...*, s. 61–62.

a proto jim nevadilo cestování se svými domy v zádech. Nicméně ve chvíli, kdy začali dobývat jednotlivá území, jejich životní úroveň výrazně vzrostla, i výbava, se kterou putovali rozsáhlou stepí. Postupovali stejně jako při stavbě tradičních jurt, ovšem s tím rozdílem, že základy zůstaly na stálo na určitém místě. K výstavbě byly užity především kameny a cihly, které se staly podporou pro původní dřevěné struktury. Tyto základy byly zabezpečeny tak, aby v období například léta kočovníci k danému místu mohli přijít bez dlouhých naložených vagónů a pohodlně rozbít tábor na onom místě, což bylo výsadou především bohatší vrstvy. Postupem času se tyto struktury vyvinuly natolik, že začaly převládat nad putovními kempy a přetrafovaly se do stálých měst, ovšem domy zůstaly v podobě klasických jurt. Prvním stálým a především hlavním městem impéria se stalo Karakorum.⁷⁹ Původně město založil samotný Čingischán, nicméně o jeho rozrůstání se postaral Čingischánův syn, Ögödej.

Karakorum bylo v samotném srdci mongolského teritoria na řece Orkhon. Nacházelo se v otevřené stepi v dostatečné vzdálenosti od vodního zdroje, aby se snadno neznečistil od lidského osídlení. Hory se nacházely v dostatečné blízkosti, a proto tam lidé chodili lovit zvěř. Poloha tohoto města byla velmi nevýhodná v zimních měsících, kdy město nebylo nijak chráněno proti silnému a mrazivému větru. Další nevýhodou bylo i to, že se lidé nemohli věnovat vlastní produkci potravin a veškeré zboží se muselo do těchto končin dovážet z velkých vzdáleností. Ögödej poslal pro umělce a řemeslníky z celého impéria, aby zde vybudovali překrásný palác s rezidencemi pro nejbližší příbuzné, vinné sklípky a další velké stany v blízké vzdálenosti od Karakorumu. Jedním z těchto stanů byl Syra Orda.⁸⁰ Carpini v této oblasti byl v době jmenování Čingischánova vnuka Kujuka chánem.⁸¹ Po opuštění Syra Ordy se vydal o kousek dále, kde popsal další překrásný stan, kterému říkali Zlatá horda.⁸² V tomto stanu mělo proběhnout chánovo slavnostní uvedení na trůn. Popsal jej následujícími slovy: „*Stan stál na sloupech*

⁷⁹ Rozlišujte Karakorum vs. Karakoram, které označuje pohoří podél hranic dnešního Pákistánu, Indie a Číny. Karakorum se nacházelo na horním toku řeky Orkhon nedaleko dnešního města Kharkhorin v centrálním Mongolsku.

⁸⁰ Čínský palác – zdi tohoto stanu byly tvořeny dřevem, strop byl vyzdoben zlatem vyšíváním brokátů. Celá konstrukce pak byla pokryta silnou bílou plstí. Mongolské stany mohly pojmout až deset tisíc lidí, nicméně Syra Ordu měl kapacitu pro tisíc lidí.

⁸¹ Kujuk byl Čingischánovým vnukem a říši vládl v letech 1246–1248.

⁸² Zlatá horda – nyní označení pro stan, avšak po rozpadu říše se tento název přejal pro území spravované mongolskými vládci v oblasti Sibíře a východní Evropy.

pokrytých zlatými deskami, které byly spojeny s ostatním trémovým mohutnými zlatými hřebíky. Strop a vnitřní stěny byly z baldachýnu.“⁸³ Jak je tedy vidět, Mongolové si velmi rychle zvykli na přepych. Součástí Karakorumu se staly i překrásné zahrady se čtyřmi bránami, přičemž každá brána měla svou funkci. První byla určena pro chána, druhá pro panovníkovy manželky, třetí pro děti a příbuzné a poslední čtvrtá pro ostatní populaci. Uvnitř této zahrady čínští umělci vybudovali zámek, do kterého umístili královský trůn na takové místo, aby chán měl rozhled do všech světových stran.

Karakorum se stalo centrem veškerého dění. Přicházeli sem řemeslníci, cestovatelé z různých koutů světa a vytvářelo se zde centrum mnoha náboženství.⁸⁴ Přestože město nebylo řádně opevněno, z jedné třetiny bylo permanentně obýváno byrokratickými úředníky, kteří byli potřeba k řízení impéria.⁸⁵ Mimo jiné se do výstavby města promítl čínský, perský, ale i evropský vliv.⁸⁶ Rubruk v této souvislosti zmínil zlatníka pocházejícího z Paříže, který v Karakorumu vybudoval velký stříbrný strom, z něhož bylo možné čerpat nápoje.⁸⁷

⁸³ „*This tent was supported by columns covered with gold plates and fastened to other wooden beams with nails of gold, and the roof above and the sides on the interior were of brocade.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 63.

⁸⁴ Karakorum bylo otevřené budhistickému, muslimskému, taoistickému, ale i křesťanskému náboženství.

⁸⁵ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 59.

⁸⁶ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 213.

⁸⁷ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 176.

4. Strava

Mongolové se zpočátku stravovali poněkud střídměji, než tomu bylo za období největší slávy říše. Jejich hlavním zdrojem potravy se stal dobytek,⁸⁸ především díky tomu, že se nacházeli ve stepích, které byly bohaté na travnaté pastviny, a proto tedy ideálním místem pro chov. Protože Mongolové byli v neustálém pohybu, nebylo možné přejít k usdlému způsobu zemědělství. V jejich pravidelném jídelníčku zpočátku chybělo například ovoce a zelenina.⁸⁹ Nicméně i tak se nemohli obejít bez vitamínů a minerálů, a proto ovoce a zeleninu nahrazovali sběrem kořínků a trávy.⁹⁰

Carpini podotkl, že Mongolové jedli cokoliv, co bylo možné sníst. Nejen, že jedli psy, vlky či koně, ale „*v případě nutnosti snědli i lidské maso.*“⁹¹ Carpini dále uvedl, při jakém boji k pojídání lidského masa mělo skutečně dojít. Z pramene vyplývá, že se pravděpodobně jednalo o boje vedené mezi Mongoly a Kitany v roce 1211. Carpinioho svědectví tedy není přímé, vzhledem k tomu, že Carpini v impériu pobýval mezi lety 1245–1247. Informace, které tedy získal, mohly být zkreslené. I tak toto svědectví v Evropě podtrhlo náhled na Mongoly jako na bojechtivé barbary. Ostatní cestovatelé se však o kanibalismu nezmiňují. Mongolové zužitkovali vše, co mohli, protože věděli, že pro život ve stepi nebylo místo na plýtvání. Pokud zahynulo zvíře, okamžitě jej zpracovali a plátky masa nechali vysušit na slunci. Jídlo si pak uschovali na horší časy. Dokonce však byli schopní „*nakrmit padesát nebo sto mužů masem z jediné ovce.*“⁹² Tato informace poukazuje na to, že opravdu svými dostupnými produkty skutečně šetřili, nicméně důležitější je fakt, že Mongolové byli menšího vzrůstu než Evropané a stačilo jim méně jídla. Proto to na cestovatele mohlo velice zapůsobit. Mongolové také popíjeli i jiné druhy tekutin. V zimě si vyráběli nápoj z rýže či prosa, který vzhledově připomínal víno. Víno jako takové bylo do impéria dováženo. V létě jim jako hlavní zdroj pitného

⁸⁸ Chovali skot, ovce, kozy, velbloudy a také koně.

⁸⁹ Koření, zelenina a jiné pochutiny se k Mongolům dostaly až při imperiálních výbojích do Persie nebo Číny. Své tradiční recepty obohacovali o produkty z těchto oblastí.

⁹⁰ *Tajná kronika Mongolů*, s. 19.

⁹¹ „*When driven by necessity, they feed on human flesh.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 16.

⁹² „*They feed fifty or a hundred men with the flesh of a single sheep.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 98.

režimu sloužil kumys,⁹³ který byl velice výživný.⁹⁴ Pro evropské cestovatele bylo překvapením, když zjistili, že Mongolové nepotřebovali mnoho denního příjmu a často si sami stěžovali na nedostatek jídla. K tomu také přispěly odlišné stravovací návyky evropských cestovatelů. Totiž jako představitelé duchovního řádu měli pouze omezený výběr potravin, kterými se mohli živit. Stravovali se stejně tak jako ostatní Evropané především chlebem, zeleninou či luštěninami a k uhašení žízně popíjeli víno, avšak z masných výrobků jedli pouze ryby, které se v mongolském impériu příliš nekonzumovaly. V období půstu pak jedli pouze chléb, ovoce a zeleninu. Mléčné výrobky v tomto období byly zakázány. Někde bylo dokonce zakázáno i požívání ryb. K maštění například chleba museli používat pouze rostlinné tuky.⁹⁵ Což narazilo na svá úskalí při konzumaci jídel v mongolském impériu, které se skládalo převážně z masných a mléčných výrobků. Dalším velice podstatným důvodem byl i fakt, že Evropané svou fyzickou stavbou byli vyšší než Mongolové. Proto evropským cestovatelům nutně nemohl stačit mongolský denní příjem, který byl nižší vzhledem k jejich tělesné stavbě.

Samotnému stolování předcházelo uctívání božstev. Mongolové si vytvořili figurky z plsti, které dle jejich víry byly opatrovníky dobytka. Ve chvíli, kdy se chystali k jídlu, nabídli část svého pokrmu těmto figurkám. Stejný případ nastával každé ráno, kdy nabízeli uctívanému nebi a slunci stejný podíl svého jídla a pití.⁹⁶ Mongolové konzumovali jídlo rukama, přičemž si je následně otírali do svých kalhot či trávy. Vyšší vrstva při konzumaci disponovala kouskem látky, který sloužil na otírání rukou.⁹⁷ Nádobí poté neomyvali, pouze ho opláchli ve vývaru. Chánovo stolování bylo značně ovlivněno čínskou ale i arabskou kulturou, která se projevila především používáním nádob, jako je například džbán nebo pohár, zpracovaných ze zlata či stříbra.⁹⁸

Evropané také holdovali velkým hostinám, které se vyznačovaly především velkým množstvím jídla a pití nebo na ukázkou svého statusu i velkým množstvím drahého nádobí. Hostiny se pak mohly konat i několik dní. Na počátku středověku ženy a muži

⁹³ Kumys byl alkoholický nápoj z kvašeného kobyliho mléka typický pro centrální Asii. Kumys se zde popíjí i v současné době.

⁹⁴ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 96–97.

⁹⁵ M. BERANOVÁ, *Jídlo a pití ...*, s. 266–267.

⁹⁶ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 9–10.

⁹⁷ Tento zvyk byl importován z Číny, kde místní obyvatelé po závěrečném hodování k umytí rukou používali drobné ručníky namočené v horké a parfémované vodě.

⁹⁸ M. POLO, *Milión ...*, s. 93–94.

stolovali odděleně, nicméně od počátku dvanáctého století se tento zvyk změnil a obě pohlaví spolu začala jíst společně, většinou vedle sebe.⁹⁹ Ve vyšších vrstvách se lidé museli chovat dle jistých pravidel,¹⁰⁰ ovšem ta se sepisovala a šířila až po vynalezení knihtisku, nejdříve však na konci 15. století.

Jak již bylo řečeno, hlavním nápojem Mongolů byl kumys. Neobsahoval velké množství alkoholu, a proto ho Tataři byli schopni požívat po celý den. Ovšem po nějaké době popíjení kumysu se začaly objevovat omamné symptomy. V mongolské společnosti se opíjeli jak ženy, tak i muži a nebylo to považované za nevhodné chování.¹⁰¹ Středověká Evropa se v pitkách vyžívala, ovšem bez přítomnosti žen, byla to tedy aktivita určená pouze pro muže.¹⁰² Samotný Čingischán holdoval alkoholu, nicméně si byl schopný stanovit hranice. Takové slavnosti si dopřával třikrát do měsíce, protože nechtěl, aby jeho rozhodování ovlivňoval alkohol. Ovšem Ögödej, Čingischánův syn, neznal své meze a konzumoval velké množství lihovin. Díky kombinaci všech opojných nápojů zemřel. Carpini komentoval všudypřítomný alkohol na Kujukově dvoře.¹⁰³ Stejně tak jako Rubruk na dvoře Mandžu chána.^{104,105} A podobně i Marco Polo popsal slavnosti Kubilaje.^{106,107} Alkoholismus se stal častou příčinou smrti, jeho důsledkem byl vysoký výskyt obezity a postupné snižování plodnosti mongolského obyvatelstva.¹⁰⁸

Mongolové a Evropané se sice od sebe odlišovali stolovacími návyky, nicméně skladba potravin byla relativně podobná. Problém byl ovšem v tom, že Evropané měli vyváženou stravu, která se skládala jak z živočišných¹⁰⁹ tak i rostlinných¹¹⁰ produktů. Nicméně Mongolové většinou měli stravu pouze živočišnou. V jejich jídelníčku například zpočátku úplně chyběly pokrmy z obilovin, které pro Evropany byly naprosto

⁹⁹ M. BERANOVÁ, *Jídlo a pití ...*, s. 228–231.

¹⁰⁰ Evropané dle těchto pouček neměli při jídle říhat, mlaskat, olizovat lžíci apod.

¹⁰¹ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 15.

¹⁰² M. BERANOVÁ, *Jídlo a pití ...*, s. 233.

¹⁰³ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 62–63.

¹⁰⁴ Mandžu chán byl vnukem Čingischána a vládcem mongolského impéria v letech 1251–1259.

¹⁰⁵ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 176.

¹⁰⁶ Kubilaj byl bratr Mandžu chána a vládl říši po jeho smrti v letech 1260–1294.

¹⁰⁷ M. POLO, *Milión ...*, s. 94.

¹⁰⁸ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 160–163. Srov. Jason M. SMITH, *Dietary Decadence and Dynastic Decline in the Mongol Empire*, in: *Journal of Asian History*, č. 1, 2000, s. 51.

¹⁰⁹ Evropané preferovali masné výrobky z vepřového, hovězího, ale i drůbežího. Dále pak chovali i ovce a kozy. Koně byli chováni především k jízdě, nikoliv jako potrava, protože ve středověku byli velice drazí. Nedílnou součástí se také staly mléčné výrobky, kterými se stravovali i Mongolové.

¹¹⁰ Z rostlinné produkce si Evropané pochutnávali na výrobcích z obilí a to tedy ve formě chlebů, kaší, knedlíků a těstovin.

základní. Chléb byl totiž běžnou potravou i pro nejchudší vrstvy obyvatelstva.¹¹¹ Až s postupným prolínáním čínské a mongolské kultury začali jíst rýži a různé druhy zeleniny jako je například čínské zelí, špenát či květák.¹¹²

¹¹¹ M. BERANOVÁ, *Jídlo a pití ...*, s. 45.

¹¹² A. PALÁT – J. PRŮŠEK, *Středověká Čína ...*, s. 76.

5. Manželství

Ve stepní tradici byly dva způsoby, jak se muž mohl ucházet o ženu. První z nich spočíval v tom, že se daný muž, který si vyhlédl svou budoucí ženu, ucházel o její ruku přímo u její rodiny, kde jim musel vykonávat službu a přinést různé dary. Tato služba mohla trvat i několik let podle toho, na kolik let práce si rodina cenila svého potomka. Mongolové své děti neupřednostňovali dle pohlaví. Pro ně byl důležitý jak muž, tak i žena. Obě pohlaví zastávala určité role, které byly nezbytné pro život ve stepi a zároveň pro chod říše. Teprve až po splnění služby si ženich mohl odvést svou manželku ke svému kmeni, kde společně žili. Jako druhý způsob, který byl též velice obvyklý, byl únos. Mnohokrát se stalo, že muži neměli dostatek prostředků, aby se mohli ucházet o ženu, a proto volili tento snadnější způsob.¹¹³

Evropa v tomto směru postupovala odlišně. Sňatky se uzavíraly většinou na základě dohody dvou rodů, které spolu měly obnovit či navázat přátelství. Docházelo také k výměně žen mezi různými rody z politických a teritoriálních důvodů. Církev se v tomto odvětví velice angažovala. Udávala pravidla, dle nichž si muž mohl vzít ženu za svou manželku. Zakazovala sňatek mezi pokrevně spřízněnými osobami, což odporovalo představě o zachování dědictví po předcích.¹¹⁴ Postupem času však ze svých nároků začala slevovat, což dokazuje čtvrtý lateránský koncil z roku 1215, kde církev povolovala sňatky mezi lidmi pocházejícími již ze čtvrtého pokolení společných předků.¹¹⁵ Nicméně i zde existovala jistá forma únosu, jako tomu bylo u Mongolů, ovšem již ve velmi omezené míře s tím rozdílem, že se jednalo o tzv. uloupení, kdy dívka s unesením souhlasila, kdežto její rod byl proti.¹¹⁶

V návaznosti na již zmiňované únosy, se v *Tajné kronice Mongolů* objevuje příběh mladého bojovníka, který se vydal hledat budoucí manželku. Nalezl ji v rodině z kmene Olchunůdů.¹¹⁷ Její jméno bylo Höelün a v historii se proslavila jako matka člověka, který byl považován za největšího tyрана, ale i vládce tehdejšího světa.

¹¹³ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 50.

¹¹⁴ J. LE GOFF, *Středověký člověk ...*, s. 243–244.

¹¹⁵ *IV. lateránský koncil (1215), kánon 50. Manželství je nyní omezeno do čtvrtého stupně*. Dostupné online: <https://www.ewtn.com/library/COUNCILS/LATERAN4.HTM#intro>, [citováno k 1. 4. 2016].

¹¹⁶ H-W. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 55–56.

¹¹⁷ Kmen, jenž byl znám krásou svých žen.

Hovoříme o Čingischánově matce. Po objevení Höelün, mladý bojovník začal vykonávat službu jejím rodičům a následně jim předal veškeré dary, které pro ně měl připravené. Po určité době se rodina rozhodla, že bojovník již odpracoval dostatečně dlouhou dobu na to, aby si mohl svou ženu odvést ke svému kmeni. Nic jim nebránilo a tak se vydali na cestu do nového domova. Avšak v tomto momentě nastal velký zvrat, kdy při cestování stepí byli spatřeni dalším jezdcem, který zde lovil zvěř. Onen jezdec neměl prostředky na to, aby se mohl ucházet o tak krásnou dívku a tak se rozhodl jet pro své společníky, aby měl posilu a nevěstu mohl unést. Bylo jasné, že pokud by se nevěsta nevzdala, její manžel by zemřel a tak se šestnáctiletá Höelün obětovala pro svého manžela, kterému tímto zajistila šanci na přežití a vzdala se.¹¹⁸

Höelün se stala druhou manželkou Jesügeje, který pocházel z bezvýznamného kmene a zanedlouho mu porodila syna, Čingischána.¹¹⁹ Stejně tak jako každá matka i ona chtěla pro svého syna najít vhodnou manželku, a proto Čingischán šel vykonávat službu k rodině své družky ke kmeni, ze kterého pocházela matka Höelün. Když však Čingischán a Jesügej byli na cestě, narazili na jiný kmen, se kterým Jesügej vyjednal službu pro svého syna¹²⁰ a od přání matky se upustilo.

Bylo běžné, aby muž měl několik manželek, což na evropského pozorovatele nemohlo obzvlášť zapůsobit vzhledem k tomu, že Carpini i Rubruk byli misionáři františkánského řádu. Oba totiž uzavřeli slib čistoty, čímž se zavázali k dodržování celibátu. Nadto také vystupuje fakt, že v Evropě katolická církev povolovala pouze jednu manželku.¹²¹ Složitější situace nastala v případě manželovi smrti. V mongolské tradici se nikdy neženili matka se synem, ale pokud se jednalo o matku a nevlastního syna, měnilo to situaci a onen syn si mohl vzít nevlastní matku. Mongolské ženy se často vdávaly za mnohem mladšího muže z rodiny zemřelého, neboť to mladšímu muži poskytlo možnost mít zkušenou hospodyní, aniž by její rodině musel zaplatit nákladnými dary nebo vykonat několikaletou službu, aby si ji mohl vzít za ženu.

Dalším důvodem sňatků v rámci rodiny byla víra Mongolů v posmrtný život. Věřili totiž, že každá vdova se po smrti vrátí ke svému manželovi. A jak Rubruk popisuje

¹¹⁸ *Tajná kronika Mongolů*, s.13–14.

¹¹⁹ Vlastním jménem Temüdzin. V této práci bude zvoleno pouze užívání jeho vladařského jména, tedy Čingischán.

¹²⁰ *Tajná kronika Mongolů*, s. 15–16.

¹²¹ J. LE GOFF – J-C. SCHMITT (edd.), *Encyklopedie středověku*, s. 544.

tento „*odporný a nečistý zvyk*“,¹²² syn se mohl oženit se všemi manželkami svého otce, neboť pro něho nebylo urážkou, pokud by se ony ženy po smrti vrátily zpět k jeho otci.

V době velkého budování mongolského impéria se Čingischán rozhodl pro radikální reformy, které měly zabezpečit pozvolný chod říše. Věděl, že pokud by se ženy neustále unášely, v říši by nikdy nenastal klid, a proto tyto únosy zakázal. Tento fakt mohl pramenit z vlastní zkušenosti, kdy mu lupiči unesli ženu Börte. Tento únos se stal odplatou za tehdy unesenou Höleün.

Dalším nešvarem bylo kupování žen,¹²³ přičemž se často vlekly dlouhé roztržky o její ceně. Pro Čingischána to tedy znamenalo, že bylo nezbytně nutné říši zreformovat. Impérium bylo již tak velké, že si nemohl dovolit další problémy, a proto veškeré reformy ukotvil ve Velké Jase,^{124,125} která platila jako nejvyšší zákon a jako všeobecné právo pro všechny tedy i pro samotného Čingischána.¹²⁶ Což byl zcela ojedinělý a reformátorský přístup asijského panovníka.

Jak je tedy vidět, mongolských žen si impérium na jisté úrovni vážilo. Služba za nevěstu byla v tehdejší světě neobvyklá, což ženy v mongolské společnosti značně pozdvihuje, vzhledem k tomu, že žena ve středověku byla spíše zatlačována do pozadí. Určitá cena za nevěstu se stanovovala i v Evropě, kde muž musel rodině vyplatit odškodné za ztrátu potomka. Ovšem v mongolské říši „nakupování“ žen probíhalo podobně jako při směně zboží za finanční obnos, a to pro klid v říši bylo neúnosné. Jediný důvod, proč Čingischán musel tuto mongolskou tradici upravit, byl ten, že v případě dlouhých roztržek by riskoval zneprátení jednotlivých kmenů, které spolu nyní žily v sounáležitosti.

V příbuzenské hierarchii se každá rodina označovala jako kost. Rodina se pak dělila na dvě základní skupiny, které pak měly svá pravidla, jimiž se příslušníci každé z nich museli řídit. Jedná se o rodiny bílé kosti, tedy nejbližší rodiny a černé kosti, vzdálenější příbuzní. Nejbližší rodina měla zakázáno uzavírat sňatky mimo vlastní okruh, kdežto rodiny černé kosti mohly vstupovat do manželství mimo svůj okruh. Protože

¹²² „*A shameful custom among them.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 104.

¹²³ Jedná se pouze o terminologii užívanou v Evropě. Nemyslí se tím, že ženy byly něčím majetkem.

¹²⁴ Velký zákon nebo Velká Jasa byl základním právním kamenem mongolské říše. Tento dokument se nezachoval v kompletní podobě, nicméně jeho částečné znění zaznamenal Carpini, Rubruk nebo Pétis de la Croix.

¹²⁵ A. M. JUVAINI, *The History of the World-Conqueror*, s. 25.

¹²⁶ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 108–109.

všichni byli ve vzájemných vztazích, každá rodina si nárokovala, že se odvozuje od někoho důležitého, přičemž síla onoho nároku závisela na schopnosti každé rodiny si onen nárok prosadit.¹²⁷ Čingischán tuto starobyrou tradici musel především z politického důvodu odstranit. Při jeho taženích bylo důležité, aby se dobyté kmeny cítily být právoplatnou součástí říše, a proto využil taktiku smíšených manželství, které sám započal. Do této doby měl pouze jednu manželku, nicméně při tažení proti Tatarům¹²⁸ si vzal další dvě ženy z tatarského rodu, jako ukázkou toho, že mu nezáleželo na tradičních vazbách. Nebyla pro něj důležitá příbuznost, ale, jak se v jeho životě již několikrát osvědčilo, především lojalita.¹²⁹ Od této doby se smíšená manželství stala běžnou záležitostí, kterou potvrzuje i Marco Polo, který se o mnoho let později stal svědkem žádosti jednoho velmože o ženu z chánova rodu.¹³⁰ Je také velice pravděpodobné, že obdoba smíšených manželství v rámci různých kmenů či společenských vrstev byla převzata z Číny, kde tyto vazby neplatily. V Číně totiž nezáleželo na tom, zda se muž oženil s ženou z nižší vrstvy a naopak. Bylo to dáno proto, že se v Číně nevytvořila vydělená struktura aristokracie a navíc touhy po majetku byly dosažitelné. Totiž i ten nejprostší člověk se mohl stát úředníkem, pokud samozřejmě byl dostatečně talentovaný.¹³¹

S manželstvím také souvisí pojem cizoložství. Cizoložství Mongolové chápali jinak, než tomu bylo u ostatních národů. Pojem cizoložství se nevztahoval na styky muže se služebními nebo manželkami jiných mužů v téže domácnosti. Cizoložství se tedy týkalo jen vztahů mezi lidmi z různých domácností,¹³² ale i tak v mongolském impériu nebylo povoleno. Evropané se v tomto ohledu více zaměřovali na počestnost ženy, která by početím nelegitimního potomka mohla ohrozit manželův majetek, který by pak mohl zdědit levoboček. Také by mohlo dojít k incestu, protože by se nevědělo, kdo byl rodič. Zda nebyl v nějakém příbuzenském vztahu s danou ženou, což by zapovědělo přístup do ráje, proto tedy byla pod neustálým dozorem.¹³³ Tento mongolský zákaz byl možný nalézt

¹²⁷ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 76–77.

¹²⁸ Kmen Tatarů byl kmen, jehož příslušníci byli značně zastoupeni v řadách mongolského impéria. Tento kmen pak dal v Evropě název všem Mongolům.

¹²⁹ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 91.

¹³⁰ M. POLO, *Milión ...*, s. 24.

¹³¹ A. PALÁT – J. PRŮŠEK, *Středověká Čína ...*, s. 113.

¹³² J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 109.

¹³³ J. LE GOFF, *Středověký člověk ...*, s. 247.

v již zmiňovaném Velkém zákoně, který říkal, že kdokoli spáchá cizoložství, bude popraven bez ohledu na to, zdali před tím již nějaký trestný čin spáchal či nikoli. Carpini ve svém spisu předešlé tvrzení potvrdil následovně: „*Je mezi nimi takový zákon, že muž a žena, kteří jsou přistiženi při cizoložství, jsou potrestáni smrtí. I pannu, která se dopustila tělesného hříchu, zabijí i s jejím milencem.*“¹³⁴

Nicméně toto tvrzení se netýkalo manželství mezi Mongolem a ženou z jiného kmene. Aby nedošlo k tomu, že poruší zákon, Mongolové nejprve zabili manžela ženy z jiného kmene a poté si ji sami vzali. Ovšem tuto taktiku si nikdo vůči mongolským mužům nedovolil.¹³⁵

¹³⁴ „*They also have a law or custom of putting to death any man and woman they find openly committing adultery; similarly if a virgin commit fornication with anyone, they kill both the man and the woman.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 17.

¹³⁵ P. RATCHNEVSKY, *Genghis Khan ...*, s. 192.

6. Postavení ženy v mongolské společnosti

Postavení ženy v mongolském impériu bylo celkem nejasné. Na jednu stranu ženy získávaly velkou moc v rámci své rodiny, o kterou se každodenně staraly, ale na druhou stranu se s nimi v určité formě obchodovalo. Čím vyšší společenské postavení muž měl, tím více žen si mohl dovolit. To znamenalo, že především první žena byla ta hlavní a ostatní ženy se jí podřídily. Nicméně i ony samy si zakládaly své vlastní hordy,¹³⁶ což poukázalo na to, že i ženy mohly vlastnit majetek. Při takovémto společenském uskupení, se ženy mezi sebou vzájemně respektovaly a nevyvolávaly mezi sebou roztržky. V praxi to fungovalo následovně. Mongol měl několik žen a každá z nich měla své vlastní obydlí. Jejich manžel si každý den vybral jednu z nich, se kterou pil, jedl a strávil s ní noc. Následující den si vybral jinou manželku, se kterou strávil celý den ve stejném stylu, jako s předchozí ženou. Tímto způsobem pak postupoval každý den. Ovšem tou hlavní ženou byla stále první manželka, se kterou trávil nejvíce času. Tedy některé ženy měly vyšší postavení než ostatní, což spatřil i Jan Carpini ve své cestě do mongolského impéria a popsal tuto skutečnost následujícími slovy: „*Jedna z nich se však počítá za první a k ní muž přichází častěji než k ostatním.*“¹³⁷ Každý Mongol si mohl dovolit tolik manželek, kolik si jich byl schopen nakoupit. Ovšem ne každý měl velké jmění a tak se pro běžného mongolského příslušníka, který si nemohl dovolit více žen, stala základem rodiny jedna manželka s potomky. Samotný Čingischán měl do roku 1202 pouze jednu manželku, Börte. Avšak při tažení proti Tatrům téhož roku si vzal další dvě ženy z tatarského rodu, Jesügen a její starší sestru Jesüj.¹³⁸ Pro Mongoly bylo běžné, aby si muž vzal dvě sestry, kdežto v Evropě to bylo zakázané.¹³⁹ Rubruk tento zákon Velké Jasy zmínil i ve svém spisu těmito slovy: „*Muž se ožení se dvěma sestrami najednou nebo si nejprve vezme první a pak druhou.*“¹⁴⁰ Čingischán si pak vzal ještě jednu ženu, jež se jmenovala Khulan

¹³⁶ Útvary typické pro asijskou kulturu. Horda je obdoba evropského dvoru.

¹³⁷ E. KNOBLOCH (ed.), *Putování ...*, s. 24.

¹³⁸ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 91.

¹³⁹ *IV. lateránský koncil (1215), kánon 50. Manželství je nyní omezeno do čtvrtého stupně.* Dostupné online: <https://www.ewtn.com/library/COUNCILS/LATERAN4.HTM#intro>, [citováno k 1. 4. 2016].

¹⁴⁰ „*They have two sisters at the same time or one after the other.*“ Woodville W., ROCKHILL (ed.), *The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, 1253-55*, Farnham 2010, s. 77.

khatun z kmene Merkitů.¹⁴¹ Čingischán tedy oficiálně měl čtyři manželky, kde Börte měla výsadní postavení.

V mongolské říši byly jasně určené povinnosti žen. Například jeden z úkolů každé ženy spočíval v tom, že se zásadně ony staraly o převoz obydlí. Mongolové žili v jurtách, které bylo možné složit a rozložit a díky tomu se mohli velice rychle přemísťovat i se svými rodinami. Protože Mongolové žili ve stepi, kde terén byl relativně rovný, žena bez velkých potíží mohla do sebe spojit i třicet vozíků, převážející jejich obydlí, cennosti a další potřebné věci pro život ve stepi. Rubruk na vlastní oči viděl, jak Mongolové cestovali, a dodal, že někteří opravdu bohatí, mohou mít tolik manželek, že na přemístění potřebují sto až dvě stě těchto vozíků.¹⁴² Vůl se stal hlavní tažnou silou vozíků a žena ho vždy řídila. Důležitým úkolem žen bylo i zvolení vhodné lokality pro utáboření. Jejich práce ovšem neskončila ani po příjezdu do zvolené lokace. Počítalo se s tím, že žena odbaví naložené vozíky na osedlané koně, se kterými dojde na dané místo, kde bylo možné rozbít tábor. Žena poté musela postavit jurty s veškerými doplňky, které byly pro Mongoly důležité. Rozestavění jurt mělo určitá pravidla. Hlavní jurta patřila vždy manželovi a byla umístěna v nejlepší části nově vznikajícího tábora. Poté jeho manželky začaly rozestavovat svá obydlí hned za hlavní jurtou dle hierarchie manželek.¹⁴³

Mongolské ženy, jak je vidno, měly na starosti důležité úkoly, mimo jiné spravovaly i mužův majetek, kdežto v evropském prostředí, se žena spíše odsouvala mimo důležitá dění. Objevila se především autorita muže, jež byl Bohem stvořen jako první, tudíž byl lepší. Evropská žena pak většinou byla izolována od světa, vzhledem k tomu, že měla za úkol se postarat především o domácnost a střídmě hospodařit s produkty, které jí manžel jako živitel rodiny přinesl. Pokud odcházela z domu, tak jen na nezbytně nutná místa, do kostela, tržiště, ke studni nebo vykonání sezónních prací. V čem ovšem vynikala, bylo vyšívání a jakékoliv ruční práce, které ji provázely již od útlého věku. Tyto práce pak ženy obecně měly oprostít od myšlenek, které by mohly ohrozit čest jí samotné nebo její rodiny.¹⁴⁴ Obdobně tomu tak bylo i ve středověké Číně, kde se ženy převážně uplatňovaly pouze v domácnosti. Nicméně nebylo to ze stejného

¹⁴¹ Rašid ad-Dín TABÍB, *The successors of Genghis Khan*, překlad John A. Boyle, New York 1971, s. 19.

¹⁴² Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 95.

¹⁴³ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 228–229.

¹⁴⁴ J. LE GOFF, *Středověký člověk ...*, s. 258–260.

důvodu jako v Evropě. Pro čínskou kulturu byla rodina tím nejdůležitějším společenstvím s mužskou rolí v čele. Podřízenost čínských žen vycházela z předpokladu, že se po provdání za svého muže prakticky vzdaly své rodiny ve prospěch manžela a jeho rodičů, ke kterým měla zachovávat úctu a respekt tak, jako kdyby byli její vlastní.¹⁴⁵

Ačkoli byla úloha mongolských žen ve středověku extrémně obtížná, nic nezabránilo tomu, aby se i ony dostaly až na vrchol slávy. Nejednou se stalo, kdy žena převzala moc nad celou říší a svým umem si prosadila, co potřebovala. V tomto kontextu zmiňují Döregene,¹⁴⁶ která dokázala prosadit svého nejstaršího syna jako nástupce v říši. Rozhodla se jít proti vůli svého zesnulého manžela Ögödeje, jež si na trůn přál svého vnuka. Döregene se pomocí dalších žen, přičemž nejdůležitější z nich byla Fatima,¹⁴⁷ dokázala zbavit předchozích Ögödejových stoupenců a získala si své vlastní, u kterých věděla, že ji při volbě nového chána podpoří. Döregene dokonce dokázala svolat zlatou rodinu,¹⁴⁸ díky níž byl zvolen její syn Kujuk chánem v roce 1246. K této události byla připravena velká oslava, které se účastnili vyslanci z různých částí impéria a mimo jiné i Jan Carpini. Po smrti Döregene se Fatima ocitla bez jakékoliv ochrany a Kujuk toho řádně využil. Potřeboval upevnit svou politickou moc a Fatima pro něj představovala hrozbu. Byla nařčena z čarodějnictví a Kujuk se rozhodl pro radikální řešení. Zašel o hodně dále než kterýkoliv jiný vladař před ním a vystavil ji veřejnému procesu mučení. V mongolské říši se do této doby nestalo, aby byl kdokoliv týrán, odporovalo to totiž tradici. Fatima se nakonec ke všemu přiznala a za trest jí byly zašity všechny otvory na horní i dolní části těla, aby její duše z jejího těla nemohla nikam uniknout. Následně byla zabalena do příkrývky a utopena v řece.¹⁴⁹ I takový osud mohl potkat úspěšnou ženu, která později představovala nebezpečí.

¹⁴⁵ A. PALÁT – J. PRŮŠEK, *Středověká Čína ...*, s. 79.

¹⁴⁶ Döregene byla manželka Ögödeje, která vládla po jeho smrti v letech 1241–1246.

¹⁴⁷ Fatima byla pravděpodobně perská zajatkyň, která byla přivedena na práci do Karakorumu, hlavního města impéria.

¹⁴⁸ Zlatá rodina nebo Zlatý rod se odvozovaly od zlata, které pro stepní národ symbolizovalo královskou moc.

¹⁴⁹ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 231–233.

7. Náboženství

Stejně tak jako v každé kultuře, kde se vyvíjely tradice a zvyky, se do povědomí lidských bytostí dostalo i náboženství. Víra byla již od nepaměti součástí společenského života a ani u Mongolů se neprosadila žádná výjimka. Vyznávali totiž šamanismus.

Mongolové nepřejali žádnou víru, kterou by se řídili. Přestože jim víra ostatních národů nebyla cizí, naopak náboženství svých poddaných respektovali a podporovali, žádné si neosvojili. Jejich víra byla provázána s mytologií a doprovázela je rituálními obřady. Cokoli, co bylo k chánovi dovezeno, se muselo pronést mezi dvěma ohni, který dle jejich víry očistil dary a nově příchozí od démonů. Stejně tak se postupovalo i v případě úmrtí mongolského obyvatele. Osobní věci zemřelého byly též očištěny ohněm. Pokud by se tak nestalo, Mongolové by se věcí nedotkli, protože by se obávali právě již zmiňovaných démonů.¹⁵⁰ Další obřad se odehrával těsně před bitvou, kdy šamani vystoupili na vyvýšené místo a pomocí bubnů a kouzelných kamenů přivolávali podpůrné duchy a snažili se ovlivnit počasí.^{151,152}

Věřili ve Věčné nebe, které se rozpínalo od obzoru k obzoru do všech světových stran, a Zlatý sluneční svit, který představoval samo slunce. Mongolové odlišovali přírodní svět na dvě části a to na zemi a nebe. Protože věřili, že lidská bytost má duši, která se po smrti převtělí dále, věřili, že i samotné nebe má duši obsaženou na zemi. Tato duše byla obsažená v tekoucí vodě, proto bylo plýtvání vodou zakázané. Svatým centrem náboženského mongolského světa se stalo pohoří Burchan Chaldun,^{153,154} jež svou velikostí bylo nejbližší k Věčnému nebi. Z tohoto pohoří pramenily tři řeky, které proudily impériem a dodávaly mu nepřekonatelnou sílu právě díky obsažené božské duši.¹⁵⁵

Světská a duchovní moc byly v úzkém sepjetí. Aby člověk dosáhl úspěchu, nejprve musel mít zajištěnou přízeň Věčného nebe a to především prostřednictvím modliteb. Ovšem pouhé modlitby nestačily, bylo důležité, aby modlitby byly vyslyšeny.

¹⁵⁰ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 198.

¹⁵¹ Tak se stalo v prvním přímém boji mezi Čingischánem a Džamuchou v roce 1201.

¹⁵² *Tajná kronika Mongolů*, s. 55–56.

¹⁵³ Burchan Chaldun se nachází v severovýchodní části dnešního Mongolska. Mimo jiné toto pohoří bylo místem narození Čingischána a předpokládá se, že zde byl pohřben. Ve 20. století tato oblast byla strážena sovětskými vojáky, aby se zde nekonaly sjezdy nacionalistů. Čingischán je totiž v Mongolsku oslavován dodnes.

¹⁵⁴ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 22.

¹⁵⁵ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 71–72.

K ověření účinnosti modliteb byl přizván šaman jako zprostředkovatel komunikace mezi Věčným nebem a lidem, a především chánem. Žádný z Mongolů se neodvážil jít do boje, dokud by jim šaman neinterpretoval přízeň Věčného nebe. Předpovídali z ohořelých ovčích kostí, které podle směru praskliny naznačovaly božský záměr. V případě negativního výsledku, by chán do boje nešel a vyčkal by na další znamení. Šamani nepředpovídali pouze výsledek bitvy, dokonce se jich i účastnili a vyzývali Věčné nebe o pomoc mongolským válečníkům v těžkém boji. Byli povoláváni, aby předpověděli budoucnost novorozence, vyléčili nemocného nebo v případě smrti vyhnali ducha zemřelého a dům řádně očistili.¹⁵⁶

Šamani, jako nezbytná součást impéria, byli velmi cenění a častokrát nabyli velkého politického vlivu, který by fakticky mohl ohrozit panovníkovu pozici. Této situaci musel čelit i sám Čingischán, který na pozici šamana přijal Teb Tendžeriho, který mu vykládal sny a sděloval náklonnost Věčného nebe. Nicméně šaman, kterému Čingischán věřil, brzy začal prahnout po zisku pro sebe a svých šest bratrů. Protože si byl jistý svým vlivem na Čingischána, nepřímou začal podlamovat důvěru mezi chánem a jeho rodinou, která i tak nebyla zcela pevná. Čingischánovi totiž řekl, že měl sen, ve kterém Chasar¹⁵⁷ vládl jemu i jiným národům a následně na něj naléhal, aby této vzpouře zabránil. Čingischán okamžitě nechal Chasara zatknout. Do celé situace se vložila matka Höelün, jež se snažila Čingischánovi vysvětlit, že tohoto spiknutí by Chasar nebyl schopen, ovšem chán tomu nevěnoval pozornost. Jediný, komu byl ochoten naslouchat, byla jeho manželka Börte, která ho upozornila na nebezpečí přicházející od sedmi bratrů, kteří již měli mezi mongolskými řadami vlastní příznivce. Ve chvíli, kdy se Teb Tendžeri ukázal u chána, byla svedena zinscenovaná potyčka mezi dalším mužem a šamanem. Čingischán předstíral, že šlo pouze o zápas, ovšem účel byl jiný, odstranit Teb Tendžeriho, kterému nakonec zlomili páteř.¹⁵⁸ Jeho pozici nahradil jiný šaman, který byl starší a méně ambiciózní.

Ve stepní společnosti se vyskytovalo mnoho náboženství dávno před tím, než došlo k jejímu samotnému sjednocení Čingischánem. Díky tomu pro Mongoly jiná náboženství nebyla nic neobvyklého, neboť se běžně setkávali s buddhismem, islámem či

¹⁵⁶ P. RATCHNEVSKY, *Genghis Khan ...*, s. 96–98.

¹⁵⁷ Čingischánův pokrevní bratr, jenž mu pomohl zabít nevlastního bratra Bektera.

¹⁵⁸ *Tajná kronika Mongolů*, s. 134–137.

křesťanstvím.¹⁵⁹ Čingischán si dobře uvědomoval důležitost víry, a proto ji poddaným národům neodepíral. Věděl, že by to mohlo vést k neshodám, protože každá společnost si prosazovala své náboženství jako hlavní a tedy jediné správné. Čingischán se domníval, že by každý národ měl mít právo na svou víru. „*Každý má právo na takové náboženství, v které sám věří.*“¹⁶⁰ A protože toto přesvědčení dodržoval, ostatní národy se za něj modlily, protože nebyly donuceny konvertovat k jinému druhu náboženství. V podstatě náboženská tolerance v mongolské říši se stala běžnou praxí, díky které se nutně musela odlišovat od středověké Evropy,¹⁶¹ ve které se kromě křesťanství vyskytuje islám, judaismus, pohanství, ale i různé formy herezí. Evropa tedy v této době sice ještě není zcela christianizovaná, ale vynakládá velké úsilí, aby se tak stalo. Tudíž i v této oblasti se Mongolové a Evropané značně odlišovali.

Vilém z Rubruku se v Karakorumu účastnil teologické debaty za přítomnosti chána, jež vydal nařízení, ve kterém zakazoval jakékoliv vzájemné urážky mezi duchovními pod trestem smrti. Ve stejnou chvíli spolu debatovali křesťané, muslimové a budhisté o Bohu, zlu proti dobru a existenci převtělování, a přestože nic nevyřešili, byli spolu schopni na nějaké úrovni komunikovat. Rubruk se tak stal přímým svědkem mongolské tolerance.¹⁶²

¹⁵⁹ Národy poplatné Mongolům vyznávaly mnoho náboženství. Tataři společně s Abbásovským chalífátem vyznávali islám. Džurčeni, Tanguté a Ujguři vyznávali budhismus. Naimané a Kerejité nestoriánství, kdežto Merkité uctívali šamanismus.

¹⁶⁰ „*Every one should be left at liberty to profess that which pleased him best.*“ F. PÉTIS DE LA CROIX, *The History of Genghizic the Great ...*, s. 80.

¹⁶¹ D. MORGAN, *The Mongols*, s. 41.

¹⁶² Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 191–194.

8. Armáda

Armáda tvořila jednu z nejdůležitějších složek mongolského impéria. Bez ní by rozhodně nebylo možné dosáhnout tak velkých výbojných úspěchů. Nicméně i mongolská armáda musela projít jistými změnami, aby se dostala do podvědomí ostatních národů. V počáteční fázi impéria, kdy ještě nebylo jednotné, se každý muž stal součástí armády. Nebyla zde daná pevná struktura, která by stanovila, že tito muži by byli pouze vojáci a ti druzí pouze pastevcí. V prvopočátku byli všichni muži součástí armády. V době míru se každý muž věnoval svým povinnostem, to znamená, že se staral o svá stáda, dojíl dobytek a plnil další nezbytné úkoly k přežití ve stepi. Přestože Mongolové měli rozděleny povinnosti mužů a žen, nezřídka se o dobytek starali muži, nikoli pouze ženy, jako tomu bylo v Evropě.¹⁶³ Nezáleželo, zda byl muž urozený či nikoli, v době války se každý muž zapojil do boje a najednou se z něj stal lučištník nebo pěší bojovník, v podstatě v dané chvíli plnil cokoli, co bylo potřeba. Muži museli být vždy připraveni k zásahu vzhledem k tomu, že dobytek byl jejich hlavním zdrojem potravy. Stal se cenným majetkem, který byl potřeba neustále chránit. Jakmile se vojsko přemístilo, kmen se logicky přemístil s ním.¹⁶⁴

Čingischán, protože měl v úmyslu rozšiřovat území, si byl dobře vědom, že armáda by měla být jeho nejsilnější stránkou. Okamžitě po svém zvolení chánem v roce 1206 upřel svou pozornost na armádu, kterou přeorganizoval. Vojsko, které byl schopen postupně shromáždit, rozdělil podle desítkové soustavy. Založil jednotky po deseti, stů, tisíci a desetitisíci, přičemž poslední jednotka se stala nejdůležitějším útvarem armády, který zahrnoval méně početné oddíly, v čele s veliteli.¹⁶⁵ Čingischán rozbil původní kmenové struktury a do vedení jednotek postavil velitele, kteří nebyli z původního rodu, ale byli to lidé, kteří mu v období vzestupu jeho moci zůstali věrní. Díky této reorganizaci si zabezpečil ohromnou loajalitu, disciplínu a sílu svého vojska. Nicméně i tak původní

¹⁶³ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 103.

¹⁶⁴ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 96.

¹⁶⁵ *Tajná kronika Mongolů*, s. 92.

kmenové struktury zcela nezanikly. Ten, kdo byl z původních kmenů Čingischánovi věrný, si mohl svou sestavu zachovat.¹⁶⁶

Jak již bylo řečeno, Čingischán si velice zakládal na poslušnosti, proto i v armádě zavedl striktní soubor pravidel, který byl závazný pro všechny členy. Každý voják věděl, jaké funkce a povinnosti musel zastávat. V případě nedodržení nějaké zodpovědnosti byl voják potrestán. Například pokud by voják ztratil část svého oděvu či jiného předmětu, muž za ním byl povinen ztracenou věc vrátit majiteli. Pokud by tak neučinil, hrozil by mu trest. Další tresty hrozily i v případě, že by si voják nepožádal o povolení odejít, či v boji plenit. Do armády muži vstupovali nejdříve ve věku čtrnácti let, avšak nejstarší vojáci se pohybovali ve věku okolo šedesáti let. Přemísťování v rámci různých jednotek bylo zakázané a Čingischán se postaral o to, aby muži bojovali za celou jednotku nikoliv pouze sami za sebe, z toho také vyplývá další zákon Velké Jasy, o kterém se zmínil Carpini totiž „*Pokud by jeden nebo více vojáků z desetičlenné skupiny bylo zajato, zbytek skupiny by čekal trest smrti v případě, že by je nezachránili.*“¹⁶⁷ Toto je tedy jasný důkaz nezbytné spolupráce celé skupiny. Nicméně i tak měli jisté povinnosti jako individuální členové vojska. Každý voják se sám musel postarat o veškerou výbavu a zbraně potřebné do bitvy. Musel se také starat až o pět jízdních koní, které představovali neodmyslitelnou součást mongolské armády. Rodiny vojáků je doprovázely na dobovačná tažení.¹⁶⁸

Byla zde vytvořena elitní jednotka o počtu desetitisíce mužů, která byla rekrutovaná z tisícových a desetitisícových oddílů, v podstatě tedy ze všech kmenů celého impéria. Týkalo se to především synů velitelů jednotek a jejich dalších přátel. Tímto si Čingischán zabezpečil poslušnost velitelů jednotek. Jednalo se o chánovu osobní stráž,¹⁶⁹ do které bylo velkou ctí vstoupit. Ovšem Čingischánův úmysl byl tyto muže držet jako skryté rukojmí, které podrobil výcviku a v případě potřeby je dosadil tam, kam potřeboval.¹⁷⁰ Tato jednotka představovala spíše sílu a moc, než obavy z panovnickovy smrti. Postupem času se tato organizace vyvinula spíše do vojenské a administrativní

¹⁶⁶ Jednalo se například o kmen Ongutů, který si mohl vytvořit vlastní tisícovou jednotku. Avšak kmeny, které Čingischánovi vzdorovaly, po jejich dobytí rozdělil do ostatních jednotek. Jednalo se například o Tatary, Naimany a Merkity.

¹⁶⁷ „*If one or more of the ten are captured, their companions are put to death if they do not rescue them.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 33.

¹⁶⁸ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 97–98.

¹⁶⁹ Tato jednotka byla rozdělena na denní a noční stráž s dlouhou škálou povinností.

¹⁷⁰ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 112.

školy. Z řad této elity byli také vybíráni nejschopnější velitelé do ostatních oddílů.¹⁷¹ Členové této jednotky byli odpovědní za trénování ostatních vojáků a mimo jiné také měli na starosti kontrolu, zda vojáci byli ve službě neustále plně vybaveni zbraněmi, brněním a předepsaným oděvem.

Každý voják nosil základní oděv, jako každý člověk v impériu. Na něj se postupně přidávaly jednotlivé vrstvy. Svrchní část tvořil kabát s kapsou, do které si vložil kámen, kterým brousil zbraně a šípy a mohl si do ní dát i sušené maso. Přes tento základní oděv pak nosili železné brnění, které bylo tvořeno plíšky svázanými do sebe. Občas využívali i tvrdou kůži, kterou zjemnili vařením a poté ji natřeli smolou, takže se tato část oděvu stala nepromokavou. Boty měl vyrobené z kůže, které byly dostatečně široké na to, aby si do nich mohl pohodlně vložit kalhoty. Nedílnou součástí vojenské výbavy tvořila také čepice zhotovená z plsti a kožešiny.¹⁷² Bohatší válečníci nosili pod svým hlavním oděvem hedvábné košile, které jim poskytly ochranu před zraněním.^{173,174} Hedvábí schované pod šaty bylo natolik pevné, že při zasažení šípem vojákovi nezpůsobilo buď žádné anebo jen minimální zranění.¹⁷⁵

Evropané v tomto směru byli ve značné nevýhodě, protože jejich brnění bylo zhotovené z železa, tudíž bylo velmi těžké. Jejich brnění se skládalo z hrudního pancíře, drátěné košile s kapucí a kalhotami a přilbice. Železný pancíř pak byl zdokonalován a byl doplněn o různé chrániče paží a nohou. Bojovníci byli vybaveni i rukavicemi. Takové brnění pak mohlo vážit až padesát kilogramů a v závěru vlastně rytíři na koni překáželo, pokud, kromě tíhy, bylo těsné.¹⁷⁶

Koně se stali hlavním dopravním prostředkem mongolské armády a i těm byla věnována velká pozornost a péče. Stejně tak jako vojáci měli svá brnění, i koně měli každou část těla pokrytou ochrannými štíty.¹⁷⁷ Mongolští koně byli malého vzrůstu, ale disponovali velkou silou. Mongolové se již jako malé děti naučili jezdit na koních bez ohledu na pohlaví a od té doby se bez nich neobešli.¹⁷⁸ Běžný Mongol vlastnil pět až šest

¹⁷¹ P. RATCHNEVSKY, *Genghis Khan ...*, s. 93.

¹⁷² E. KNOBLOCH (ed.), *Putování ...*, s. 39.

¹⁷³ Tuto praktiku převzali z Číny.

¹⁷⁴ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 100.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Norbert OHLER, *Válka a mír ve středověku*, Jinočany 2004, s. 105–106.

¹⁷⁷ E. KNOBLOCH (ed.), *Putování ...*, s. 39.

¹⁷⁸ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 60.

koní. Tataři na těchto koních nejezdili do té doby, dokud koně nedovršili třetího roku života. A protože se o koně starali s velkou péčí, koně se jim nikdy nezaběhli. Tudíž mohli nashromáždit i velké stádo bez jakýchkoliv obtíží. Mongolští koně se stali známými pro ohromnou vytrvalost. Je známo, že jeden kůň mohl ve stepi urazit během devíti dní až tisíc kilometrů.¹⁷⁹ Mimo jiné koně byli obstaráni sedlem pro své jezdce. Toto sedlo bylo vyšší v přední a zadní části, takže lučištník v něm byl pevně usazen. Dokonce mu to dovolovalo, aby se mohl v takovémto sedle otáčet a střílet dozadu, zatímco kůň cválal dopředu. Evropané taktéž ve svých armádách uplatňovali koně, nicméně v jejich případech se koně vystavovali velké tíze obrněných rytířů, byť tyto koně byli šlechtěni k tomuto účelu.¹⁸⁰

Mongolové se proslavili velmi přesnou lukostřelbou při jízdě na koni. Luk a šípy měli vždy připevněny na svých zádech. V toulci měli připraveno šedesát šípů a minimálně dva luky vyrobené z bambusu, pro případ, že by se jeden z nich rozbil. Luk a šípy byly kvalitně zpracovány. Při zasažení těmito šípy jedinec mohl očekávat téměř jistou smrt. Hroty šípů byly nejprve rozehřáty nad ohněm a poté ponořeny do slaného nálevu. Takto opracované šípy byly schopny prostřelit i brnění. Občas také byl na hroty šípů dáván jed. V přímém boji vojákovu ochranu tvořil především štít a meč, nicméně mongolskou armádu tvořila především jízda, kdežto v evropských vojskách převládaly spíše pěší oddíly.¹⁸¹ Ale i tak v evropském prostředí jádro tohoto vojska představovala taktéž jízda. Mongolský bojovník také disponoval lasem, sekerou případně i oštěpem, který měl na konci hák, díky kterému válečník mohl stáhnout nepřítele z koně.¹⁸²

Mongolská armáda byla často rozdělena na dvě křídla, která mezi sebou byla v přímém kontaktu. Střed této formace tvořila elitní skupina válečníků. Komunikaci jim zajišťovali informátoři na všech stranách.¹⁸³ Tento rozestup vojska byl volen úmyslně, aby se v případě nebezpečí mohli spojit nebo nepřítele sevřít do kleští, což byla velice

¹⁷⁹ G. LANE, *Daily Life ...*, s. 100.

¹⁸⁰ N. OHLER, *Válka a mír ...*, s. 115.

¹⁸¹ N. OHLER, *Válka a mír ...*, s. 157.

¹⁸² G. LANE, *Daily Life ...*, s. 103.

¹⁸³ Mongolové nikdy nepsali rozkazy na papír. Veškerá jejich komunikace byla zprostředkovaná verbálně. Protože Mongolové byli negramotní, často si zpívali známé písně, do kterých místo původních slov, vkládali znění nařízení.

oblíbená taktika Mongolů.¹⁸⁴ Před samotným bojem mongolská rozvědka vždy pečlivě prozkoumala terén, na kterém by mohlo dojít ke střetu, ověřila si dostupnost zásobování potravy, vody a možnosti ústupové cesty pro případ, že by jí bylo potřeba. Postupně také v místních potyčkách testovala nepříteleovu odvahu či pozornost, zda si soused vůbec své hranice střežil. Mongolové vždy odhalili protivníkovi slabiny a pokaždé jich řádně využili. Mongolové nestáli o další ztráty na životech ze svých řad, a proto ve chvíli nepříteleova sevření, mu vždy poskytli částečně otevřený prostor, který by mohl znamenat cestu záchrany. Nicméně to byla pouhá záminka k tomu, aby protivníkovu vojsko bojovalo až do posledního muže. Carpini v tomto ohledu podal detailní návod k obraně proti Mongolům, ve kterém popsal, že by se armáda neměla nikdy soustředit na jedno místo, nýbrž rozdělit po mongolském vzoru, aby zabránila známému obklíčení.¹⁸⁵ Zajímavé je, že se vědělo o tom, jak mongolská armáda častokrát postupovala, ovšem i znalost jejich způsobu válčení nezabránila tomu, aby Mongolové své nepřátele porazili.

Armáda neustále potřebovala doplňovat stavy, a proto Čingischán hledal způsob, jak armádní jednotky obnovit. Využil stepní tradice velkého lovu před nadcházející zimou, kde se mongolští obyvatelé sešli a vydali na lov divoké zvěře. Tento lov nebyl nijak nahodilý, nýbrž plně organizovaný. Cílem této aktivity bylo zdokonalení komunikace, síly a týmové práce. Při velkém lovu se stanovila startovní a konečná pozice, po které se místní vydali. Hnali před sebou divokou zvěř, kterou po obklíčení ze všech stran buď zabili, nebo symbolicky vypustili zpět do přírody.¹⁸⁶ Každý lovec musel dodržovat přísná pravidla tak, že i při obklíčení zvěře, ji nemohl samovolně pobít, dokud nedostal povolení od nadřízených. Toto cvičení se pak stalo ideálním místem pro odhalení skrytých talentů, které do budoucna mohly posloužit v armádě.^{187,188}

Často se také diskutovalo o velikosti mongolské armády. Logicky čím větší armáda, tím větší šance na úspěch, avšak tento styl boje nutně pro Mongoly neplatil. Často

¹⁸⁴ Další velmi populární taktikou byl předstíraný útek z boje, kde se mongolská armáda najednou po intenzivním boji začala stahovat. Pro obléhané město to byl signál vítězství, avšak v momentě, kdy se domnělá vítězná vojska stáhla, mongolská armáda znovu zaútočila a město dobyla. Tataři často využívali moment překvapení.

¹⁸⁵ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 47.

¹⁸⁶ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 100–101.

¹⁸⁷ Evropská vojska své členy získala díky vojenské službě, kterou museli vykonat všichni vazalové. Panovníci také najímali žoldnéřské oddíly, které tvořili profesionální vojáci. A stejně tak profesionální skupinu armády tvořili rytíři.

¹⁸⁸ N. OHLER, *Válka a mír ...*, s. 160.

se nepřítelů snažili zmást tím, že na koně posadili figury, které vypadaly jako lidská postava. Tímto způsobem pak při tažení působili klamavým dojmem obrovské armády.¹⁸⁹

Mongolové věděli, že měli velmi špatnou reputaci mezi ostatními národy, díky dobytčím aktivitám a následným pleněním měst. Nicméně tuto nevýhodu obrátili ve svůj prospěch a naopak toho řádně využívali. Totiž ještě před tím, než se mělo schýlit k samotné bitvě, v nepřátelských řadách podporovali hrůzné historky o své krutosti a vraždění.^{190,191} Tento psychologický nátlak mezi nepřáteli vyprovokoval strach, a proto se raději vzdali, než aby podstoupili boj, který by pravděpodobně nevyhráli.¹⁹² Pokaždé, když Mongolové obléhali jakékoliv město, byl jim nejprve nabízen mír za předpokladu, že by se stali vazaly chána. Protože „*Je zakázané uzavřít mír s jakýmkoliv národem, pokud se jim nejprve nepodřídí.*“¹⁹³ Tento zákon vyplývá z faktu, že Mongolové věřili, že byli vyvoleným národem, který si měl podmanit celý svět. Ovšem v případě odporu vzdorující obyvatelstvo zajali a kořist si mezi sebou rozdělili.¹⁹⁴ Ve chvíli, kdy nebylo možné vyjednat, což se stalo ve většině případů, se armáda dala do systematického ničení a plenění města. Je pravda, že při mongolském válčení zemřelo nespočet nevinných lidí, nicméně mongolští válečníci se snažili usmrtit nepřátelů velice rychle bez jakéhokoliv mučení.¹⁹⁵

Jakmile bylo město dobyt, vojsko se okamžitě zaměřilo na šlechtice a vojáky daného území a pobilo je. Zde je výrazný rozdíl od evropského způsobu boje, kde si evropské armády většinou aristokracii ponechaly pro případné zisky z výkupného. Čingischán tímto způsobem chtěl zabránit možnému znovunabytí moci a obnově vzdoru vůči jeho impériu.¹⁹⁶ Po popravě vojáků byli do města posláni mongolští úředníci, kteří měli za úkol rozdělit obyvatelstvo podle profesí. Protože se Mongolové soustředili především na válku, pastevectví a lov, potřebovali do svého impéria neustále získávat co

¹⁸⁹ E. KNOBLOCH (ed.), *Putování ...*, s. 40.

¹⁹⁰ Mezi nepřáteli kolovaly různé příběhy. Jeden z nich vyprávěl o jediném tatarském vojákovi, který údajně přijel do nějaké vesnice, kde bylo mnoho obyvatel a jednoho po druhém začal vraždit a nikdo se ho neopovážel zastavit. Druhý příběh pak mluvil o Tatarovi, který zajal jiného muže a rozkázal mu, aby si lehl a nehýbal se. Tatar mezitím našel zbraň a zajatce zabil.

¹⁹¹ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 157.

¹⁹² P. RATCHNEVSKY, *Genghis Khan ...*, s. 173.

¹⁹³ „*Nor are they to make peace with any nation unless they first submit to them.*“ Ch. DAWSON (ed.), *Mission ...*, s. 25.

¹⁹⁴ *Tajná kronika Mongolů*, s. 64.

¹⁹⁵ D. MORGAN, *The Mongols*, s. 93.

¹⁹⁶ J. WEATHERFORD, *Čingischán ...*, s. 154.

nejvíce vzdělanců. Všichni, kdo zastávali nějakou profesi, byli tedy přeměrováni do impéria, kde se podíleli na chodu říše. Ti, co nezastávali žádné povolání, byli soustředěni k armádě, jako pomocná síla při dalším útoku. Tito lidé však ve většině případů položili život za mongolskou armádu. Museli totiž sloužit jako lidské štíty proti nepřátelům, protože byli postaveni do prvních řad, aby tím minimalizovali ztráty na mongolské straně.¹⁹⁷

8.1. Čingischán a Mongolské impérium

Čingischán se narodil v roce 1167 nedaleko pohoří Burchan chaldun. Jeho otec, Jesügej, neměl významné postavení mezi rozdrobenými kmeny, nicméně měl své příznivce a údajně jeho předkové byli božského původu.¹⁹⁸ Když Čingischánovi bylo devět let, vydal se s otcem hledat vhodnou manželku. Jesügej, po domluvě s rodiči budoucí manželky Börte, mladého Čingischána opustil a nechal ho vykonávat službu za svou družku. Jesügej se vydal zpět do svého tábora a po cestě se zastavil u Tatařů, kteří ho otrávil. Po jeho smrti se Čingischán vrátil zpět k matce Höelun a svým bratrům, se kterými se ocitli na okraji společnosti, protože kmen, jehož byli za Jesügejova života součástí, odskočoval.¹⁹⁹

Čingischán se svou rodinou nyní bojoval o holý život, protože step byla neklidné místo a nebezpečí mohlo přijít odkudkoliv. Nicméně zázrakem přežili, přestože byl na určitou dobu i sám Čingischán v zajetí.²⁰⁰ V dospělosti si pak vyžádal svou ženu Börte, se kterou byl zasnouben již v mládí.

Od této chvíle Čingischán začal navazovat důležitá přátelství mezi okolními kmeny. Prvním z nich bylo uzavřené s Ong chánem – vládcem Kerejitů,²⁰¹ nicméně ostatní si musel vybojovat. Postavil se proti Naimanům,²⁰² za pomoci Ong chána a Džamuchy,²⁰³ které z větší části pobili. Na řadu přišli Tataři, kterým se chtěl pomstít za smrt svého otce. Stalo se tak v roce 1202, kdy Tataři prohráli. Džamuchovi se přestaly

¹⁹⁷ D. MORGAN, *The Mongols*, s. 91.

¹⁹⁸ Jean-Paul ROUX, *Dějiny Střední Asie*, Praha 2007, s. 231.

¹⁹⁹ *Tajná kronika Mongolů*, s. 15–19.

²⁰⁰ *Tajná kronika Mongolů*, s. 23.

²⁰¹ Kmen, který se rozprostíral v centrální části dnešního Mongolska.

²⁰² Kmen, který se nacházel na západě dnešního Mongolska.

²⁰³ Džamucha byl Čingischánův blízký přítel z dětství, ovšem během dospělosti se toto přátelství obrátilo v nenávisť.

líbit Čingischánovy úspěchy, a proto si vytvořil vlastní alianci tvořenou Merkity a Naimany, se kterou si chtěl vydobýt titul chána. Mongolové se o tomto úmyslu dozvěděli, a proto proti nim v roce 1204 vytáhli. Celý konflikt skončil Džamuchovou smrtí. Čingischán pak kolem roku 1205 měl fakticky nadvládu nad celou centrální stepí, a proto na následující rok 1206 svolal sněm, který ho zvolil chánem.²⁰⁴

Čingischán náhle získal velkou autoritu, a tak se mu mnoho kmenů podrobilo bez boje.²⁰⁵ Nicméně i tak ve svých výbojných akcích musel pokračovat. Největším Čingischánovým protivníkem se stali Džurčeni, kteří ovládali Čínu. Přestože se během svého života snažil toto území dobýt, neuspěl a získal pouze severní oblast Číny včetně Pekingu v roce 1215. O konečné dobytí celé Číny se pak nejvíce zasloužil Kubilaj v roce 1279.²⁰⁶ Čingischán také měl v úmyslu vytáhnout proti Koreji, která se ovšem z obav mongolského útoku zavázala k poslušnosti a začala od roku 1218 platit tribut.²⁰⁷ Po zklamání z nedobyté Číny, ovšem s velkými finančními zisky, se pak Čingischán vydal na západ proti vládci Chórezmské říše,²⁰⁸ který jeho diplomatickou žádost odmítl. Svou dvouletou kampaň ukončil v roce 1220, kdy říše padla pod mongolskou správu.²⁰⁹ Z této oblasti se vydali i na sever, kde v roce 1223 došlo k bitvě na řece Kalce proti ruským knížatům.²¹⁰ Mongolové zde čelili několikanásobné převaze,²¹¹ ovšem i tak z této bitvy vyšli vítězně. Poslední z velkých válečných operací, kterých se Čingischán účastnil, byla dlouholetá válka s Tanguty,²¹² kterou vedl již od roku 1209. Při posledním tažení proti Tangutům v roce 1227 spadl z koně a na následky vnitřního zranění zemřel.²¹³

Již během svého života Čingischán určil svého následovníka a celou říši rozdělil pod správu svých synů. Čingischán měl celkem čtyři legitimní syny. Byli to Džoči, Čagataj, Ögödej a Toluj. Ještě před svou smrtí jim přidělil oblasti, které měli po jeho smrti spravovat. Jednalo se však i o místa, která ještě nebyla dobytá. Protože Džoči zemřel dřív než Čingischán, nároky na území připadly na Džočiho syna Batua, který pak spravoval

²⁰⁴ O. SRBA – M. SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, s. 54–55.

²⁰⁵ Stalo se tak s kmeny Ongutů na jihovýchodě nebo Ujgurů na jihozápadě.

²⁰⁶ J. K. FAIRBANK, *Dějiny Číny*, s. 141.

²⁰⁷ O. SRBA – M. SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, s. 69.

²⁰⁸ Říše, která se rozprostírala na území Íránu, Uzbekistánu, Turkmenistánu a části Afghánistánu.

²⁰⁹ M. AXWORTHY – Z. KŘÍHOVÁ (edd.), *Dějiny Íránu ...*, s. 84–85.

²¹⁰ M. ŠVANKMAJER, *Dějiny Ruska*, s. 21.

²¹¹ O. SRBA – M. SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, s. 60–61.

²¹² Kmen, který se nacházel ve střední Asii.

²¹³ *Tajná kronika Mongolů*, s. 157.

Zlatou hordu nebo také Kipčacký chanát, který se rozprostíral na území dnešního Kazachstánu. Čagataj pak spravoval oblast dnešního Kyrgyzstánu, kterému se říkalo Čagatajský chanát. Postupně se v mongolské říši vytvořil ještě Ílchanát v oblasti Persie a říše Yuan v Číně. Tyto chanáty byly nezbytně nutné pro udržení celistvosti říše, nicméně postupem času nastávaly spíše problémy, protože každý chanát začal mít jiné potřeby a stávaly se čím dál více nezávislé na centru mongolské říše.²¹⁴

Přestože Čingischán určil Ögödeje jako svého následovníka, bylo nutné, aby se sešla celá rodina a nového chána řádně zvolila. Během tohoto období centrum mongolské říše spravoval Toluj, který se tak stal regentem od roku 1227 až do roku 1229. V témže roce se tedy rodina sešla a Ögödeje zvolila chánem, který vládl od roku 1229 až do roku 1241. Během své vlády se stále snažil vypořádat z Džurčeny, se kterými bojoval až do roku 1234. Ovšem správa celé Číny, jak již bylo řečeno výše, v této době do mongolských rukou nepřípadla. Ögödej také začal válčit s Koreou v roce 1236, která přestala platit tribut, nicméně nic nebylo vyřešeno až do roku 1259, kdy se Korea poddala mongolské nadvládě.²¹⁵ Ögödej v roce 1241 zemřel a objevila se nová otázka následnictví.²¹⁶

Novým chánem se stal Kujuk,²¹⁷ jehož nepodporoval Batu²¹⁸ a záměrně tak oddaloval svolání sněmu. Mezitím vládla Kujukova matka Döregene. Nakonec však k volbě došlo v roce 1246 a titul chána mu byl potvrzen. Nicméně jím nebyl dlouho, protože dva roky poté zemřel při válečném tažení proti Batuovi.²¹⁹

Mandžu chán²²⁰ byl zvolen v roce 1251 a vládl až do roku 1259. Mandžu se zaměřil na centralizaci moci a snažil se o ekonomické pozdvihnutí říše, vzhledem k tomu, že Ögödej a Kujuk značně nakupovali luxusní zboží a pořádali okázalé slavnosti, které vedly k velkému vyprazdňování říšské pokladnice. Zavedl systém jednotného zdanění a zasloužil se o hospodářskou obnovu dobyté oblasti. Provedl sčítání lidu, dobytka a surovin na dobytém území, přičemž poté přihlédl ke zvyklostem daného místa. Na

²¹⁴ J-P. ROUX, *Dějiny Střední Asie*, s. 237.

²¹⁵ J-P. ROUX, *Dějiny Střední Asie*, s. 238.

²¹⁶ Více viz kapitola číslo 5. Postavení ženy v mongolské společnosti.

²¹⁷ Kujuk byl Ögödejův syn, který se původně neměl stát chánem. Samotný Ögödej si přál vládu předat jednomu ze svých vnuků. O Kujukově jmenování chánem se zasloužila jeho matka Döregene. Po Ögödejově smrti se dědické nároky na trůn přenesly na Tolujovu větev.

²¹⁸ Batu byl Džochiho syn, který po jeho smrti zdědil územní nároky, a proto spravoval Zlatou hordu. Mimo jiné se také mohl ucházet o titul chána.

²¹⁹ R. TABÍB, *The successors of Genghis Khan*, s. 185.

²²⁰ Mandžu chán byl Tolujův nejstarší syn. Titul chána získal díky podpoře Batua.

základě toho pak stanovil výši daní pro mongolský dvůr. Například v Číně se vybíraly daně v hedvábí a stříbře, kdežto na západě byly vybírány peníze.²²¹

Mezi jeho vojenské úspěchy patří částečné a především dočasné podmanění Vietnamu v roce 1257.²²² Ačkoliv Mongolové nezískali celý Vietnam a místní značně odolávali, v roce 1288 se jim vietnamský vládce rozhodl platit tribut, protože obě strany byly značně vyčerpané. Dalším důvodem bylo i to, že je Mongolové v této době ohrožovali i z Číny.²²³ Mandžu chán se zasloužil o konečné podmanění Koreje, která byla nestabilní již od roku 1225, kdy byl mongolský posel, který v Koreji vybíral tribut míru, zabit.²²⁴ Což byl jasný náznak neposlušnosti korejského obyvatelstva a tedy pádný důvod k válce. Mandžu chán také bojoval za ovládnutí Číny a možná by se tak stalo, kdyby v roce 1259 nečekaně nezemřel.²²⁵ Chánova smrt zapříčinila chaotický boj o moc, který narušil jednotu celé říše.

Kubilaj²²⁶ se stal chánem v roce 1260 a byl jím až do roku 1294. Nicméně jeho zvolení nebylo jednoznačné, protože Mandžu chán nestanovil žádného nástupce. Tudíž si Arig Böch, jako Mandžův a Kubilajův mladší bratr, začal nárokovat titul chána. Kubilaj a Arig Böch se tedy stali soupeři. Přestože byl Kubilaj nakonec zvolen, přemístil svůj dvůr do severní Číny, kde intenzivně pracoval na podmanění zbylé části čínského území. Arig Böch se pak v Karakorumu také nechal zvolit chánem. Nicméně se v roce 1263 bez většího odporu Kubilajovi poddal. Ten mu totiž blokoval zásobování Karakorumu, které pro něj bylo zásadní, vzhledem k tomu, že veškeré produkty byly do města dováženy.²²⁷ Kubilaj pak své síly soustředil na zbytek Číny, která byla v roce 1279 podmaněna. Po obsazení Číny²²⁸ si Mongolové nárokovali i ostatní země, které byli dřív poplatné Číňanům. Bojovali tedy například o Barmu, která nakonec začala platit tribut.²²⁹

²²¹ O. SRBA – M. SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, s. 72.

²²² L. HLAVATÁ, *Dějiny Vietnamu*, s. 62.

²²³ L. HLAVATÁ, *Dějiny Vietnamu*, s. 69.

²²⁴ C. ECKERT, *Dějiny Koreje*, s. 73–74.

²²⁵ R. TABÍB, *The successors of Genghis Khan*, s. 228.

²²⁶ Kubilaj byl taktéž Tolujův syn.

²²⁷ R. TABÍB, *The successors of Genghis Khan*, s. 253.

²²⁸ Čína do této doby byla ovládána Džurčeny a dynastií jižních Sungů.

²²⁹ O. SRBA – M. SCHWARZ, *Dějiny Mongolska*, s. 64–66.

V tomto období se mongolská říše dostala na vrchol své slávy. Později se jednotlivé chanáty mezi sebou začaly dohadovat, a proto se zastavila další mongolská expanze. Říše tedy musela čelit velké vnitřní krizi.²³⁰

²³⁰ J-P. ROUX, *Dějiny Střední Asie*, s. 243.

Závěr

Ačkoliv mongolská říše nesporně zastává významné místo v historii, je třeba podotknout, že tato pozice není zcela kladně hodnocená. Proto pro mne byl cíl této práce zřejmý, snažila jsem se o hlubší poznání mongolské společnosti, o níž se hovořilo pouze v negativním slova smyslu. Chtěla jsem dokázat, že mongolská společnost navzdory své špatné reputaci, byla vyspělá a v jistých oblastech dokonce předstihovala tehdejší Evropu nebo Čínu. I přes malé množství historických pramenů zaměřených na každodennost tohoto impéria jsem byla schopná komparovat kulturní vlivy tohoto impéria s čínskými a evropskými zvyklostmi.

Je samozřejmé, že kmeny, které byly nejprve bezvýznamné a nejednotné, se svými tradicemi značně odlišovaly. Avšak díky sjednocení a prolínání těchto různých kultur se jejich společnost rozrostla do enormního měřítka, která se díky expanzi tohoto impéria neustále rozšiřovala.

Vzhledem k tomu, že Čingischán sjednotil tradiční kmeny středoasijské stepi, dal podnět k tomu, aby se začala vytvářet unifikovaná společnost se specifickými znaky. Asijská step vycházela z regionálních tradic, které reflektovaly spíše primitivní způsob života, ve kterém se obyvatelé tohoto území museli starat především o ochranu svého teritoria, obživu a zisku kvalitních materiálů, které sloužily k ochraně jejich těla díky nehostinným přírodním podmínkám střední Asie.

Čingischán zajistil tomuto postupně vytvářejícímu se impériu pocit bezpečí, především díky armádě, kterou přeorganizoval hned po své volbě chánem v roce 1206 a vytvořil rozsáhlý systém její správy. Díky tomuto systému mongolská armáda představovala ohromnou sílu a zcela oprávněně budila strach mezi nepřáteli. Z tohoto úhlu pohledu je jasné, že Evropané na Mongoly nahlíželi se značným opovržením, protože plenili právě jejich země. Nadto se válečné taktiky, výzbroj, ale i zacházení se zajatci diametrálně odlišovaly. V tomto bodě shledávám hlavní důvod negativního náhledu na celou mongolskou společnost.

Tato společnost nepřinesla nové vynálezy snad kromě jurt jako pohyblivých domů na kolečkách. Nicméně se nevěnovala ani psaní textů, které by později obohatily celé lidstvo. Ovšem výjimečnost mongolského impéria spočívá v jiné oblasti a to především,

jak již bylo zmíněno výše v plně organizované armádě, ale i v dalších nesporně významných odvětví.

Carpini a Rubruk detailně popsali mongolský způsob odívání, ve kterém pojednali o oděvech všech společenských vrstev, které měly i hlubší význam než jen pokrývky těla. Mongolové svými oděvy totiž projevovali respekt vůči komukoli, komu oděv předali. Například Čingischán tímto způsobem stvrdil přátelství s Džamuchou. Nicméně na základě komparace se sekundární literaturou je zřejmé, že především oděvy vyšší vrstvy byly přejaty z Číny, protože právě odtud pocházely bohatě zdobené róby, které si Mongolové tak oblíbili.

Jurty jsou specifickým, které se váže pouze k Mongolům. Jurty byly tvořeny z dřevěných konstrukcí kruhovitěho tvaru s plstěnou pokrývkou. V těchto jurtách pak bylo možné rozdělat oheň, aniž by kouř omezoval jejich obyvatele a poskytoval jim komfort tepla při mrazivých dnech. Evropané cestovatelé se divili promyšlenosti těchto obydlí, která se dala převážet z místa na místo, protože evropský způsob života byl zaměřen do podoby stálých sídlišť.

Stravovací návyky mongolské společnosti bezprostředně souvisí s prvopočáteční chudobou Mongolů. Bylo pro ně příhodné využít vše, co se dalo, a protože ve stepi byl dostatek pastvin pro dobytek, hlavními zdroji obživy se tedy stalo maso a mléčné výrobky. Dalším důvodem byl i fakt, že Mongolové byli nomádi, a proto se o usedlém způsobu života nedalo hovořit. Pěstování plodin se u nich tedy nevyskytovalo. Nicméně příhodným se stal skutečně dobytek, který následoval celou skupinu. Proto je zde silný kontrast mezi Evropou a Čínou, kde převládl usedlý způsob života. Odlišnost plodin pěstovaných v Evropě či Asii, se pak váže ke klimatu dané oblasti.

Rozhodně důležitou úlohu zde zastávala žena, která již od svého narození nebyla nijak utiskovaná. Mongolové nepreferovali pohlaví narozených dětí, a proto se již v tomto momentu život žen výrazně zjednodušil oproti postavení žen v Evropě nebo Číně. Ženy zastávaly důležité pozice v rámci své rodiny a dokonce nejen vlastnily, ale i spravovaly majetek, což pro čínskou a evropskou společnost bylo nepřijatelné. Žena v evropské či čínské společnosti sice zastávala pozici ve své rodině, nicméně byla plně podřízena svému muži, tudíž i majetek byl pod kontrolou manžela.

Ještě před samotným sňatkem Mongolové museli vykonat službu za svou družku. Tato služba spočívala v tom, že si mladík vybral budoucí ženu z nějakého kmene, kde

pak po určitou dobu pracoval. Nic takového se nedělo ani v Evropě ani v Číně. Ti sice nahrazovali ztrátu za potomka, nicméně ve formě finančního obnosu.

Manželství ve formě mnohoženství, dle prostudovaných pramenů, nezpůsobil žádné problémy. Naopak, tuto formu Mongolové upřednostňovali. Přestože však výsadní místo zaujímal první manželka, ostatní nebyly nijak utlačovány. Mohly zakládat své vlastní hordy, mít své služebné a ve chvíli, kdy na ně přišla řada, strávili i čas se svým manželem. Dalším jevem je politika uzavírání manželství mezi odlišnými kmeny, která se stala zcela běžným fenoménem, příkladem toho je samotný Čingischán, který se nejprve oženil s Mongolkou, poté s dvěma Tatarkami a na závěr si vzal Merkitku. Je zde další náznak čínského vlivu, protože právě v této oblasti se lidé sezdávali bez ohledu na společenský status. Mongolové se takto ženili čistě z politických důvodů, tedy k upevnění jednoty všech kmenů. Evropané se taktéž sezdávali z politických důvodů, nicméně muži své manželky hledali ve stejných společenských kruzích.

Další oblastí je náboženství. Mongolové se vyznačovali náboženskou tolerancí, kterou dokonce ukotvili ve Velké Jase. Čingischán nikdy neupíral žádnému národu svou vlastní náboženskou víru a nikdy jej nenutil ke konverzi. Ovšem, lze namítat, že se jedná o politický kalkul, což je samozřejmě pravda. Nicméně žádný jiný mongolský panovník této možnosti nevyužil v tak velkém měřítku. V tomto směru je nutné zmínit Rubruka, který se do impéria vydal kvůli misijní činnosti. Evropa se tedy snažila o postupnou christianizaci i za svými hranicemi.

Celá mongolská kultura je úzce propojená s vlivy pocházejícími z východní Asie, tedy oblasti Číny, o níž je známo, že svou kulturu budovala od pradávna. Mongolové a Číňané byli dlouho úhlavními nepřáteli, ale přesto od nich Mongolové přejali zvyklosti, o kterých jsem hovořila výše.

Éra mongolského impéria jak již bylo řečeno, započala díky Čingischánovi, který měl jasnou vizi o své říši, která spočívala pravděpodobně v podmanění celého světa, protože věřil, že právě Mongolové jsou tím vyvoleným národem, který má zajistit světu jasný řád. Avšak, ve chvíli, kdy zemřel, impérium předal do rukou svých čtyř synů, kteří si ho rozdělili na jednotlivá správní území. Protože pak tyto synové brzy zemřeli, dědičné nároky přešly na Čingischánovy vnuky, kteří se mezi sebou začali dohadovat, díky nimž říše ztratila svou celistvost a postupně upadala.

V mém výzkumu jsem se snažila o výklad mongolské kultury, která je značně odlišná od ostatních kultur. Z mého bádání vyplývá, že cíle této práce byly naplněny. Jak vyplývá z *Tajné kroniky Mongolska* a zákonů Velké Jasy, jejich kultura byla velice vyspělá, organizovaná a zakládala se na poslušnosti všech jedinců. Do své říše povolávali vzdělance z celého impéria, kteří se podíleli na jejím chodu, ctili ženy, vyhlásili náboženskou svobodu a vybudovali ohromnou armádu. Nezbývá nic jiného, než spekulovat nad tím, jak by říše ovlivnila evropský svět, kdyby bývala udržela svou jednotu.

V případě pokračování v tomto výzkumu by mohly posloužit další prameny narativního charakteru, které taktéž hovoří o mongolském impériu, nicméně očima cestovatelů z východní Asie nebo evropské prameny ze zemí, které byly Mongoly ovládnuty.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

AKANC, Gregory, *History of the Nation of the Archers*, překlad Richard N. Frye, Cambridge 1954.

DAWSON, Christopher (ed.), *Mission to Asia*, Toronto 1980.

JUVAINI, Ata Malik, *The History of the World-Conqueror*, Vol I, J. A. BOYLE (ed.), Cambridge 1958.

KNOBLOCH, Edgar (ed.), *Putování k Mongolům*, Praha 1964.

PÉTIS DE LA CROIX, François, *The History of Genghizican the Great, first Emperor of The Antient Moguls and Tatars*, překlad Penelope Aubin, London 1722.

POLO, Marco, *Milión, neboli, O zvycích a poměrech ve východních krajích*, překlad Václav Bahník, Praha 1989.

ROCKHILL, Woodville W. (ed.), *The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, 1253-55*, Farnham 2010.

TABÍB, Rašíd ad-Dín, *The successors of Genghis Khan*, překlad John A. Boyle, New York 1971.

Tajná kronika Mongolů, překlad Pavel Poucha, Praha 2011.

IV. lateránský koncil (1215). Dostupné online:

(<https://www.ewtn.com/library/COUNCILS/LATERAN4.HTM#intro>), [citováno k 1. 4. 2016].

Primární literatura

ALLSEN, Thomas T. (ed.), *Culture and conquest in Mongol Eurasia*, Cambridge 2001.

AMITAI, Reuven – BIRAN, Michal (edd.), *Mongols, Turks, and others: Eurasian nomads and the sedentary world*, Leiden 2005.

AMITAI, Reuven – MORGAN, David (edd.), *The Mongol Empire and Its Legacy*, Leiden 2000.

AXWORTHY, Michael – KŘÍHOVÁ, Zuzana (edd.), *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost*, Praha 2009.

BLACK, Jeremy (ed.), *Slavní vojevůdci a jejich tažení*, Praha 2009.

- BUDIL, Ivo T., *Za obzor Západu: proměny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase*, Praha 2007.
- CRAUGHWELL, Thomas J., *Barbaři: jak jejich invaze ovlivnily moderní svět*, Praha 2009.
- ECKERT, Carter, *Dějiny Koreje*, Praha 2001.
- FAIRBANK, John King, *Dějiny Číny*, Praha 1998.
- GROLLOVÁ, Ivana – ZIKMUNDOVÁ, Veronika (edd.), *Mongolové: pravnucci Čingischána*, Praha 2000.
- HLAVATÁ, Lucie, *Dějiny Vietnamu*, Praha 2008.
- KAPSTEIN, Matthew, *Dějiny Tibetu*, Praha 2011.
- KENNEDY, Hugh – KEEGAN, John (edd.), *Mongols, Huns and Vikings*, London 2002.
- KOMAROFF, Linda (ed.), *Beyond the Legacy of Genghis Khan*, Leiden 2013.
- LANE, George, *Daily Life in the Mongol Empire*, Westport 2006.
- MORGAN, David, *The Mongols*, Oxford 1991.
- PALÁT, Augustin – PRŮŠEK, Jaroslav, *Středověká Čína: společnost a zvyky v době dynastií Sung a Jüan*, Praha 2001.
- PITSCHMANN, Vladimír. *Šamani, alchymisté, chemici a válečníci*, Praha 2010.
- RATCHNEVSKY, Paul, *Genghis Khan: His Life and Legacy*, Malden 2006.
- ROUX, Jean-Paul, *Dějiny Střední Asie*, Praha 2007.
- SCHWARZ, Michal, *Mongolsko*, Praha 2010.
- SMITH, Jason M., *Dietary Decadence and Dynastic Decline in the Mongol Empire*, in: *Journal of Asian History*, č. 1, 2000, s. 35–52.
- SRBA, Ondřej – SCHWARZ, Michal, *Dějiny Mongolska*, Praha 2015.
- ŠVANKMAJER, Milan, *Dějiny Ruska*, Praha 2010.
- WEATHERFORD, Jack, *Čingischán a utváření moderního světa*, Praha 2006.

Sekundární literatura

- BERANOVÁ, Magdalena, *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*, Praha 2005.
- GOETZ, Hans-Werner, *Život ve středověku*, Jinočany 2005.
- KYBALOVÁ, Ludmila, *Středověk*, Praha 2001.
- LE GOFF, Jacques, *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999.

LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude (edd.), *Encyklopedie středověku*, Praha 2008.

MUNDY, John Hine, *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*, Praha 2008.

OHLER, Norbert, *Cestování ve středověku*, Praha 2003.

OHLER, Norbert, *Válka a mír ve středověku*, Jinočany 2004.